

80 ปี การปฏิวัติสยาม 2475:
ย้อนพินิจพรมแดนความรู้การปฏิวัติสยาม 2475 (อีกครั้ง)

นายศราวุฒิ วิสาพรม *

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการสำรวจพรมแดน/สถานะความรู้ (state of knowledge) เกี่ยวกับการปฏิวัติสยาม/การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากการปฏิวัติสยาม 2475 ได้กลับมาเป็นที่สนใจอย่างแพร่หลายในแวดวงวิชาการและในสังคมไทยอีกครั้ง นับตั้งแต่หลังการรัฐประหารเมื่อวันที่ 19 กันยายน 2549 เป็นต้นมา ดังนั้นจึงควรมีการทบทวนพรมแดน/สถานะความรู้ “ความรู้” เกี่ยวกับการปฏิวัติสยาม 2475 ว่ามีคำอธิบายอย่างไร และยังขาดการอธิบายเรื่องใด เพื่อนำไปสู่การศึกษาเพิ่มเติมต่อไป โดยเนื้อหาในบทความแบ่งออกเป็นสองส่วน ส่วนแรก เป็นการสำรวจนี้ได้แบ่งกลุ่มงานออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ หนึ่งกลุ่มงานเขียนที่เน้นความเปลี่ยนแปลงในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่ส่งผลให้เกิดการล่มสลายของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และสอง งานวิชาการที่ศึกษาการปฏิวัติสยาม 2475 ทั้งในแง่กระบวนการ เหตุการณ์ และผลกระทบ และส่วนหลังเป็นการทบทวนพัฒนาการการรับรู้อดีตของการปฏิวัติสยาม 2475 ตลอด 80 ปีที่ผ่านมา ซึ่งมีความสัมพันธ์กับงานเขียนที่สำรวจไว้ในส่วนแรกอย่างแนบชิด

* นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

; หากบทความนี้มีประโยชน์อยู่บ้าง ขอมอบความดีความชอบแก่ศาสตราจารย์สายชล สัตยานุรักษ์ “ครู” ที่ช่วยบ่มเพาะ “ความรู้” วิชาประวัติศาสตร์ทุกๆ ด้านแก่ผู้เขียนเรื่อยมา แต่ขอבקพร่องทั้งหมดขอให้เป็นความรับผิดชอบของผู้เขียน

บทนำ

บทความนี้เป็นการสำรวจงานเขียนเกี่ยวกับ “การปฏิวัติสยาม 2475” ที่ได้รับการ “ตีพิมพ์” ออกมาเป็นระยะโดยเน้นงานที่ได้รับการเผยแพร่ นับตั้งแต่ “หลัง พ.ศ. 2525” เป็นหลัก ทั้งนี้ด้วยเหตุผลสองประการ คือ ประการแรก เมื่อปี พ.ศ. 2525 นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ เอคทัตตะเกี่ยวกับการปฏิวัติสยาม 2475¹ ได้ทำการสำรวจพรมแดนแห่ง “ความรู้” และ “ความไม่รู้” ของการปฏิวัติ 2475² ไว้อย่างละเอียด ทว่าวันเวลาที่เลยผ่านล่วงเลยได้มีงานศึกษาและบันทึกความทรงจำของผู้ร่วมสมัยการปฏิวัติสยามเผยแพร่ออกมา ประการที่สอง วาระครบรอบ 50 ปี การปฏิวัติสยาม 2475 ในปี พ.ศ. 2525 นั้นเป็น “หมุดหมาย” สำคัญในวงวิชาการที่ได้นำพาประเด็นเรื่องการปฏิวัติสยาม 2475 กลับมาอภิปราย ถกเถียง และศึกษาค้นคว้าอีกครั้ง โดยการกลับมาครั้งนี้ได้ก้าวไปให้ไกลกว่าการอธิบาย 2 แบบ คือ “ชิงสุกก่อนห่าม”³ และ “การปฏิวัติที่ไม่สมบูรณ์”⁴ ดังนั้นผู้เขียนจึงอยากนำเสนอถึงสถานะความรู้เกี่ยวกับการปฏิวัติสยาม 2475 ว่ามีงานชิ้นใดงานของผู้ใด และงานเหล่านั้นมีมุมมองทัศนคติต่อเหตุการณ์ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 อย่างไรบ้าง⁵

¹ เกษียร เตชะพีระ ได้กล่าวยกย่องนครินทร์ เมฆไตรรัตน์ไว้ใน เกษียร เตชะพีระ “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข: ที่มาและที่ไป” บทความประกอบปาฐกถาในงานสัมมนาประจำปีของคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เรื่อง “*เมืองไทยหลังวิกฤต?: ทิศทางการเมือง การบริหาร และการต่างประเทศไทย*” จัดโดยคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ณ หอประชุมศรีบูรพา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์, 10 มกราคม พ.ศ. 2554 : 26

² งานดังกล่าวได้ตีพิมพ์ถึง 4 ครั้ง โดยพิมพ์ครั้งแรก *การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ของสยาม : พรมแดนแห่งความรู้* เอกสารวิชาการหมายเลขที่ 25 (กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2525) ครั้งที่ 2 “การปฏิวัติสยาม 2475 : พรมแดนแห่งความรู้” ใน *วารสารธรรมศาสตร์* ปีที่ 11 ฉบับที่ 2 (มิถุนายน, 2525) ครั้งที่ 3 ใน *ความคิด ความรู้และอำนาจการเมืองในการปฏิวัติสยาม 2475*. (กรุงเทพฯ : สถาบันสยามศึกษา สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2533) และครั้งที่ 4 ใน *ความคิด ความรู้และอำนาจการเมืองในการปฏิวัติสยาม 2475*. พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : ฟาเดียวกัน, 2546) ; นอกจากนี้ยังมีงานวิชาการท่านอื่นที่ได้สำรวจพรมแดนความรู้ปฏิวัติ 2475 ไว้ คือ ชัยวัฒน์ บุณนา. “การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 : พรมแดนแห่งความรู้” ใน *คณะราษฎรในประวัติศาสตร์ไทย*. รายงานการสัมมนาผลงานวิจัยทางประวัติศาสตร์ ครั้งที่ 1 จัดโดยสำนักวิจัยและพัฒนา ร่วมกับคณะศิลปศาสตร์ วิทยาลัยเกริก. (9-10 พฤษภาคม) และ ณัฐพล ใจจริง “ภูมิทัศน์ของ ‘การปฏิวัติ’ ในประวัติศาสตร์การเมืองไทย” ปาฐกถาจำลองดาวเรือง ณ วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม วันที่ 22 มิถุนายน 2554 [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา http://www.copag.msu.ac.th/copag/index.php?option=com_content&view=article&id=72 (24 มิถุนายน 2555)

³ การอธิบายในงานสารคดีการเมืองจากกลุ่มอนุรักษนิยม ที่แพร่หลายช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา และในงานวิชาการของนักวิชาการสายอนุรักษนิยมนับตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 2500 เป็นต้นมา

⁴ การอธิบายในงานฝ่ายซ้าย ตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 2490 และนักวิชาการกลุ่มเสรีรัฐศาสตร์การเมือง ช่วง 2520 เป็นต้นมา

⁵ อย่างไรก็ดีเพื่อให้เห็นภาพงานแต่ละ “กลุ่ม” ชัดขึ้น จึงต้องยกตัวอย่างงานบางชิ้นก่อน ทศวรรษ 2530 มาประกอบด้วย

สถานะงานวิชาการ “การปฏิวัติสยาม 2475”

กลุ่มงานนี้อธิบายถึงความเปลี่ยนแปลงสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่นำไปสู่การปฏิวัติ 2475 โดยมีทัศนะที่มองว่าการปฏิวัติหรือการเปลี่ยนแปลงการปกครองย่อมจะต้องเกิดขึ้นไม่ช้าก็เร็ว ในที่นี้จะแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มย่อย คือ กลุ่มงานเขียนที่เน้นความเปลี่ยนแปลงในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่ส่งผลให้เกิดการล่มสลายของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และกลุ่มงานเขียนที่เน้นการอธิบายการปฏิวัติสยาม 2475 โดยตรง อย่างไรก็ตามทั้งสองกลุ่มมีหลายประเด็นความคาบเกี่ยวกันมาก จะมีความแตกต่างที่ชัดเจนที่ “การเน้นประเด็นศึกษา” ว่ามีน้ำหนักไปในทางการศึกษาระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์หรือการปฏิวัติสยาม 2475

1. กลุ่มงานเขียนที่เน้นความเปลี่ยนแปลงในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่ส่งผลให้เกิดการล่มสลายของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

งานเขียนหลายเรื่องมุ่งศึกษาความเปลี่ยนแปลงในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์และอธิบายเงื่อนไขที่นำไปสู่การล่มสลายของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์แตกต่างกันไป อาทิ การพิจารณาความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ความล้มเหลวในการปรับตัวของชนชั้นนำ โครงสร้างระบบทุนนิยมโลก ปัญหาเชิงโครงสร้างของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และการเปลี่ยนแปลงทางภูมิปัญญา

นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้กล่าวถึงการล่มสลายของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ว่า “การจะเข้าใจพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ และการเมืองในรัชสมัยของพระองค์ได้ดีขึ้น คงไม่ใช่การประเมินว่าพระองค์ทรงล้มเหลวที่จะนำประชาธิปไตยมาสู่ประเทศไทยอย่างราบรื่น แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระองค์นี้ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงประสบความล้มเหลวที่จะปฏิรูประบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์โดยราบรื่นต่างหาก”⁶

จากข้อความข้างต้นนิวิเคราะห์ไว้ได้อย่างน่าสนใจซึ่งสะท้อนให้เห็นปัญหาเชิงโครงสร้างระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์และชนชั้นปกครอง ทั้งนี้มีงานจำนวนหนึ่งเน้นศึกษา “ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์” และ “รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์” ที่เชื่อมโยงไปสู่การปฏิวัติสยาม 2475 ดังนี้

⁶ นิธิ เอียวศรีวงศ์. “ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไทย” ใน *ชาติไทย, เมืองไทย, แบบเรียนและอนุสาวรีย์ : ว่าด้วยวัฒนธรรม, รัฐ และรูปการจินตนาการ*. (กรุงเทพฯ : มติชน, 2538) ,หน้า134-135

ก่อนหน้า ปี พ.ศ. 2525 มีงานศึกษาเกี่ยวกับการปฏิวัติ 2475 ซึ่งเป็นผลงานการศึกษาในมหาวิทยาลัยตะวันตกอยู่ 3 ชิ้นสำคัญ⁷ หนึ่งในสามได้รับการแปลตีพิมพ์ในภาษาไทย คือ ผลงานวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอกของ เบนจามิน เอ. บัทสัน (Benjamin A. Batson)⁸ กล่าวถึงการสิ้นสุดของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ โดยมุ่งพิจารณาพัฒนาการทางเมืองในสมัยรัชกาลที่ 7 รวมถึงศึกษาความพยายามของรัชกาลที่ 7 และบรรดาที่ปรึกษาของพระองค์ในการปรับเปลี่ยนโครงสร้างการเมือง แม้ว่างานชิ้นนี้จะมุ่งพิจารณาบทบาทของชนชั้นนำสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แต่ก็มี การพิจารณาบริบททางเศรษฐกิจและการเมืองในขณะนั้นควบคู่ไปด้วย อาทิ โครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคม วิกฤตเศรษฐกิจโลกตกต่ำ การเคลื่อนไหวของขบวนการคอมมิวนิสต์ ขบวนการชาตินิยม และลัทธิล่าอาณานิคม เป็นต้น ซึ่งจากหลายๆ ปัจจัยที่กล่าวมาส่งผลให้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ล่มสลาย

ผลงานศึกษาเกี่ยวกับการล่มสลายของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์สยาม 2 ชิ้นที่ศึกษาประวัติศาสตร์ในเชิง “โครงสร้าง” ขึ้นแรกเป็นผลงานของไชยันต์ รัชชกูล (Chaiyan Rajchagool)⁹ กล่าวถึงการก่อรูปทางสังคมและรัฐสยามที่เริ่มก่อตัวตั้งแต่หลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง เมื่อ พ.ศ. 2398 เป็นต้น การที่สยามถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของระบบทุนนิยมโลกนั้นส่งผลให้เกิดรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ขึ้น และสยามก็เปลี่ยนจากรัฐศักดินามาเป็นรัฐชายขอบของระบบทุนนิยมโลก ซึ่งการล่มสลายของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เมื่อ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 นั้นก็เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างระบบทุนนิยมโลกซึ่งรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์สยามในฐานะรัฐชายขอบของระบบทุนนิยมโลกไม่สามารถปรับตัวต่อความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น จึงนำมาสู่การสิ้นสุดของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

งานศึกษาเชิงโครงสร้างของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์สยามอีกชิ้นเป็นผลงานของ กุลลดา เกษบุญชู มีด (Kullada Kesboonchoo Mead)¹⁰ ศึกษา ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์สยามซึ่งเป็นผลที่เกิดมาจากความเปลี่ยนแปลงนับตั้งแต่การทำสนธิสัญญาเบาว์ริง เมื่อ ปี พ.ศ. 2398 เป็นต้นมา แรงผลักดัน

⁷ อีกสองชิ้นคือผลงานของ Thawatt Mokarapong. “The June Revolution of 1932 in Thailand” (Ph.D. Dissertation, Indiana University, 1962) และ Landon, Kenneth P. *Siam in transition : a brief survey of cultural trends in the five years since the revolution of 1932*. (New York : Greenwood Press, 1939)

⁸ บัทสัน, เบนจามิน เอ. *อวสานสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในสยาม*. กาญจนี ละอองศรี และยุพา ชุมจันทร์ (บรรณาธิการแปล). (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2543) ; เดิมเป็นวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอกของบัทสัน ได้ทำไว้ที่มหาวิทยาลัยคอร์เนล เมื่อปี 1977 และต่อมาตีพิมพ์เป็นหนังสือเรื่อง *The End of the absolute monarchy in Siam*. (Singapore : Oxford University Press, 1984.)

⁹ Chaiyan Rajchagool. *The Rise and fall of the Thai absolute monarchy : foundations of the modern Thai state from feudalism to peripheral capitalism*. (Bangkok : White Lotus, 1994.) ; ปรับปรุงจาก Chaiyan Rajchagool. “The Social and State Formation in Siam 1855-1932.” (Ph.D. thesis, University of Manchester, 1984)

¹⁰ Kullada Kesboonchoo Mead. *The Rise and decline of Thai absolutism*. (London ; New York : Routledge Curzon, 2004) ; ปรับปรุงจากวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอกชื่อเดียวกันจาก SOAS, University of London 2000.

ดังกล่าวก่อให้เกิดการปฏิรูปการบริหารราชการแผ่นดินโดยรัชกาลที่ 5 ส่งผลให้สยามเปลี่ยนจากรัฐโบราณ มาสู่รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ โดยกลุ่ลตามองว่าระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นเพียงช่วงเปลี่ยนผ่าน (transitional period) จากระบบศักดินามาสู่ระบบทุนนิยมเท่านั้น ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์สยามจึงมีอายุค่อนข้างสั้น แม้ว่าจะงานชิ้นนี้จะศึกษาถึง ปี ค.ศ. 1912 ซึ่งเป็นปีที่เกิดกบฏ ร.ศ. 130 ซึ่งกลุ่ลตามองว่าเป็นจุดเริ่มต้นของความเสื่อมถอย (decline) แต่งานนี้ก็เชื่อมโยงการปฏิวัติสยาม 2475 ว่าเป็นผลมาจาก ปัญหาเชิงโครงสร้างของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เอง เพราะระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็น ระบอบที่มีความขัดแย้งในตัวเอง ผลจากการขยายตัวของระบบการศึกษาสมัยใหม่ ระบบราชการสมัยใหม่ และลัทธิชาตินิยม กลายเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์สยามล่มสลาย

ขณะที่งานศึกษาประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาของอรรถจักร์ สัตยานุรักษ์¹¹ ได้ให้ความสำคัญกับสำนัก ทางประวัติศาสตร์ของคนกลุ่มต่างๆ ที่นำพาความเปลี่ยนแปลงมาสู่สังคมไทย โดยชี้ให้เห็นบทบาทของ พระมหากษัตริย์ที่มีสำนึกทางเวลาแบบก้าวหน้าและมีสำนึกว่าพระมหากษัตริย์เป็นผู้กำหนดวิถี ประวัติศาสตร์จึงสร้างรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ขึ้นมา และอธิบายการปฏิวัติ 2475 โดยกล่าวถึงความ เปลี่ยนแปลงทางความคิดและสำนึกทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มข้าราชการและราษฎรโดยเฉพาะกลุ่มที่ สัมพันธ์กับเศรษฐกิจระบบเงินตรา ที่คิดต่างออกไปจาก “ความรู้” ที่รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ได้ปลูกฝังไว้ ข้าราชการและราษฎรกลุ่มดังกล่าวมีสำนึกทางประวัติศาสตร์ที่เชื่อว่าตนเองมีความสามารถในการ เปลี่ยนแปลงสังคมได้ จึงเป็นแรงผลักดันสำคัญที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475

งานชิ้นสุดท้ายที่จะกล่าวถึงคือผลงานของ แมททีว คอปแลนด์ (Matthew Copeland) เรื่อง “Contested Nationalism and the 1932 Overthrow of the Absolute Monarchy in Siam”¹² ที่ ชี้ให้เห็นถึงลัทธิชาตินิยมที่ประชันชนแข่งกัน โดยนำเสนอ ลัทธิชาตินิยมกระแสของชนชั้นกลาง นักเขียน นักหนังสือพิมพ์ในสมัยรัชกาลที่ 6 และสมัยรัชกาลที่ 7 โดยสาระเนื้อหาของชาตินิยมกระแสเหล่านี้ คือ การเน้นความสำคัญที่ประชาชนเป็นหลัก และในที่สุดชาตินิยมกระแสเองก็ได้ทำลายระบอบ สมบูรณาญาสิทธิราชย์ลงในปี พ.ศ. 2475

¹¹ อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. *การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นผู้นำไทยตั้งแต่รัชกาลที่ 4 – พ.ศ. 2475*. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538) ; ปรับปรุงจากวิทยานิพนธ์เรื่อง *ความเปลี่ยนแปลงของสำนึกทาง ประวัติศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ถึงพ.ศ. 2475* (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531)

¹² Copeland, Matthew. “Contested Nationalism and the 1932 Overthrow of the Absolute Monarchy in Siam” (Ph.D. Dissertation, Australian National University, 1993)

ผลงานศึกษาที่กล่าวมาชี้ให้เห็นถึงเงื่อนไขที่นำไปสู่การสิ้นสุดระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ได้แก่ การที่กษัตริย์ไม่สามารถปรับโครงสร้างการเมืองได้สำเร็จ ระบบทุนนิยมโลก โครงสร้างระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และการเคลื่อนไหวทางความคิดของข้าราชการ ชนชั้นกลางและราษฎร ตามลำดับ

2. กลุ่มงานเขียนที่เน้นการอธิบายการปฏิวัติสยาม 2475 โดยตรง

งานวิชาการที่ศึกษาการปฏิวัติสยาม 2475 หรือการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 นั้น มีงานการศึกษาที่โดดเด่น จากนักวิชาการทางด้านประวัติศาสตร์และรัฐศาสตร์อยู่หลายชิ้นซึ่งมีงานวิชาการและมิงงานเชิงสารคดีการเมืองจำนวนมากที่อธิบายการปฏิวัติสยาม 2475 โดยนำเสนอโครงเรื่องเกี่ยวกับบทบาทของคณะราษฎรตั้งแต่การเริ่มก่อตั้งในต่างประเทศจบจนถึงการปฏิบัติการยึดอำนาจ เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475¹³

ในที่นี้อยากจะกล่าวถึงผลงานวิชาการชิ้นสำคัญเกี่ยวกับการปฏิวัติสยาม 2475 ที่เน้นพิจารณาในระดับชนชั้นนำของนักวิชาการ 3 ท่าน เริ่มที่ผลงานของธวัช มกรพงศ์ (Thawatt Mokarapong) เรื่อง *History of the Thai revolution : a study in political behavior*¹⁴ ที่กล่าวถึงขั้นตอนเตรียมการของคณะราษฎรและลำดับเหตุการณ์ในแต่ละช่วงเวลาอย่างละเอียดข้อเสนอของธวัช เกี่ยวกับการปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475 นั้นเป็นผลมาจากการเคลื่อนไหวของพวกข้าราชการที่มีความคิดต้องการพัฒนาประเทศให้ทันสมัย ซึ่งก็คือ “คณะราษฎร” ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่เป็นผลผลิตมาจากการปฏิรูปสมัยรัชกาลที่ 5 อีกทั้งธวัช อธิบายว่าการเมืองภายหลังเหตุการณ์การปฏิวัติ พ.ศ. 2475 นั้นเป็นเรื่องการแย่งชิงและผลัดเปลี่ยนอำนาจของชนชั้นนำทางการเมือง การอธิบายแนวทางนี้เป็นต้นแบบที่งานเขียนอีกจำนวนมากเจริญรอยตาม

งานของ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และอรรค์ศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์ เรื่อง *ปฏิวัติ 2475*¹⁵ ชาญวิทย์ กล่าวว่า การปฏิวัติ 2475 มีรากฐานมาจากความเปลี่ยนแปลงภายใต้สมัชชาสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และปัจจัยภายนอกเช่น วิฤตเศรษฐกิจโลก การศึกษาในต่างประเทศของกลุ่มผู้นำคณะราษฎร ซึ่งจากหลายปัจจัย

¹³ ดูตัวอย่างงานดังกล่าวใน นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. “การปฏิวัติสยาม 2475 : พรมแดนแห่งความรู้” ใน *ความคิด ความรู้ และอำนาจการเมืองในการปฏิวัติสยาม 2475*. (กรุงเทพฯ : สถาบันสยามศึกษา สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2533) : 10 - 11

¹⁴ Thawatt Mokarapong. *History of the Thai revolution : a study in political behavior*. (Bangkok : Watana Panich, 1972) ; ปรับปรุงมาจาก Thawatt Mokarapong. “The June Revolution of 1932 in Thailand” (Ph.D. Dissertation, Indiana University, 1962)

¹⁵ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และอรรค์ศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์. *ปฏิวัติ 2475*. พิมพ์ครั้งที่ 2. (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2552) ; ผลงานของชาญวิทย์พิมพ์ครั้งแรกในชื่อ *2475 การปฏิวัติของสยาม*. (กรุงเทพฯ : ประพันธ์สาส์น, 2535)

ได้นำไปสู่การปฏิวัติ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ส่วนงานของธำรงค์ศักดิ์¹⁶ ได้อธิบายการปฏิวัติในลักษณะคล้ายกัน และได้วิเคราะห์สถานการณ์ภายหลังการปฏิวัติ 1 ปี โดยธำรงค์ศักดิ์ได้ชี้ให้เห็นถึงความขัดแย้งการต่อสู้ช่วงชิงอำนาจของผู้นำในระบบเก่ากับชนชั้นนำในระบบใหม่ ซึ่งผลลงเอยด้วยชัยชนะของคณะราษฎร

แม้ว่างานทั้ง 3 เรื่องจะเน้นการเมืองระดับชนชั้นนำ แต่ก็มีประโยชน์ต่อการศึกษาความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย เพราะบทบาทของชนชั้นนำก็เป็นหนึ่งในเงื่อนไขผลักดันความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย

งานศึกษาการปฏิวัติสยาม 2475 นอกเหนือจากกลุ่มงานที่เน้นศึกษาชนชั้นนำแล้ว ยังมีงานจำนวนหนึ่งที่ศึกษาบทบาทและความเคลื่อนไหวทางการเมืองของคนหลายกลุ่ม หลายชนชั้น ดังเช่นงานศึกษาเรื่อง การปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475¹⁷ ผลงานชิ้นคลาสสิกของนครินทร์ เมฆไตรรัตน์ เป็นงานที่อธิบายการนำไปสู่การปฏิวัติสยาม 2475 ที่ได้ศึกษาวัฒนธรรมทางความคิดของกลุ่มคน 5 กลุ่ม ประกอบด้วยกลุ่มเจ้านาย ข้าราชการ คนชั้นกลางในเมือง ราษฎร และปัญญาชน โดยนครินทร์ได้วิเคราะห์วัฒนธรรมทางความคิดของคนแต่ละกลุ่มอย่างละเอียด ซึ่งนำไปสู่การเคลื่อนไหวทางสังคมการเมืองอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งเกิดการปฏิวัติ 24 มิถุนายน 2475 ในที่สุด งานศึกษาชิ้นนี้ของนครินทร์จึงเป็นงานที่น่าเสนอให้เห็นตัวแสดงมากกว่าชนชั้นนำ และยังได้วิเคราะห์ให้เห็นโครงสร้างสังคมก่อนการปฏิวัติ 2475 ที่สัมพันธ์กับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมที่ดำเนินมาตั้งแต่สนธิสัญญาเบาว์ริง ผลงานอีกชิ้นของนครินทร์เรื่อง “พลังของแนวคิดชาติ-ชาตินิยมกับการเมืองไทยในสมัยแรกเริ่มของรัฐประชาชาติ”¹⁸ ได้กล่าวถึงการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมและการเคลื่อนไหวทางเศรษฐกิจการเมืองของ “คนชั้นกลางในเขตเมือง” ช่วงทศวรรษ 2470 โดยงานเขียนชิ้นนี้ได้ชี้ให้เห็นว่าความคิดเรื่องชาติและชาตินิยมว่าได้ก่อตัวอยู่ในสังคมไทยทั้งในทางสังคมวัฒนธรรมและเศรษฐกิจก่อนหน้านี้ที่จะมีแนวคิดชาตินิยมของคณะราษฎรภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 และนครินทร์ยังชี้ให้เห็นอีกด้วยว่าแนวคิดชาตินิยมมิได้จำกัดอยู่ในกลุ่มชนชั้นนำทางการเมืองเท่านั้น แต่ยังแสดงออกในกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมของชนชั้นกลาง

¹⁶ งานชิ้นนี้ปรับปรุงมาจาก ธำรงค์ศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์. “รัฐประหาร 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476” (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2530)

¹⁷ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. การปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475. พิมพ์ครั้งที่ 5 (ฉบับแก้ไขและปรับปรุงครั้งที่ 3). (กรุงเทพฯ : ฟาเดียวัน, 2553) ; ปรับปรุงมาจาก นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. “ประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาของการเปลี่ยนระบอบการปกครองสยามระหว่าง พ.ศ. 2470 -2480” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528)

¹⁸ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. “พลังของแนวคิดชาติ-ชาตินิยมกับการเมืองไทยในสมัยแรกเริ่มของรัฐประชาชาติ” ใน รัฐศาสตร์สาร. 21, 3 (2542) ,หน้า 1 - 104

นอกเหนือจากงานของนรินทร์ มีผลงานที่กล่าวถึงการเคลื่อนไหวทางการเมืองของคนหลายกลุ่ม อาทิ ผลงานของเสกสรรค์ ประเสริฐกุลกล่าวว่า การเคลื่อนไหว 24 มิถุนายน 2475 นั้น ถือได้ว่าเป็น “ความจำเป็นทางประวัติศาสตร์” ที่จำต้องเกิดขึ้นโดยหลีกเลี่ยงมิได้ ทั้งนี้เสกสรรค์ได้กล่าวถึงความขัดแย้งและการต่อสู้ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการต่อสู้ระหว่างรัชกาลที่ 7 กับคณะราษฎร เท่านั้น แต่เป็นเรื่องของสภาพความเหลื่อมล้ำทางชนชั้น ดังนั้นการต่อสู้ทางการเมืองที่นำไปสู่การปฏิวัติ 2475 จึงเป็นเรื่องจำเป็นและหลีกเลี่ยงไม่พ้น¹⁹ ที่สำคัญงานชิ้นนี้ถือว่าเป็นสัญลักษณ์ของการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ของปัญญาชนฝ่ายซ้ายไทยที่มีต่อการปฏิวัติสยาม 2475²⁰

งานศึกษาของ อัจฉราพร กมฺพพิสมย์²¹ ชี้ให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงจากภายในสังคมไทยที่นำไปสู่การปฏิวัติสยาม 2475 โดยได้รวบรวม “หลักฐานชั้นต้น” จากหนังสือพิมพ์และวารสารสิ่งพิมพ์อื่นๆ ที่สะท้อนให้เห็นปัญหาทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมก่อนการปฏิวัติ 2475 งานวิจัยชิ้นนี้ช่วยให้เห็นถึงการเคลื่อนไหวทางความคิดภายในสังคมไทยจากคนหลายกลุ่ม เช่น นักหนังสือพิมพ์ ปัญญาชน ราษฎร อันนำไปสู่การปฏิวัติ 2475

มีงานศึกษาถึง “ปัญญาชน” ของราษฎรที่เคลื่อนไหวทางการเมืองในช่วงปลายยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์ 2 ชั้น คือ ผลงานของ ศักดินา ฉัตรกุล ณ อยุธยา²² ศึกษาบทบาทการเคลื่อนไหวทางการเมืองของ นายนรินทร์ ภาษิต และผลงานของศิริโรตม์ คล้ามไพบูลย์²³ ได้ศึกษาเกี่ยวกับนายถวัติ ฤทธิเดช ผู้นำกรรมกร

เรื่องสุดท้ายที่จะกล่าวถึงเป็นผลงานของสุนทรี อาสะโวทัย²⁴ นำเสนอการเคลื่อนไหวของชาวนาและคนชั้นกลาง โดยได้นำเสนอว่าภาวะเศรษฐกิจตกต่ำครั้งใหญ่ช่วงทศวรรษ 2470 นั้นมีผลกระทบต่อชาวนาด้วยเช่นกัน จากหลักฐานฎีการ้องทุกข์และใบเสนอความเห็นจากคนสองกลุ่ม คือ คนชั้นกลางและชาวนาที่ได้นำเสนอความเดือดร้อนจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำครั้งใหญ่ช่วงทศวรรษ 2470 ซึ่งมีผลทำให้ราคาข้าว

¹⁹ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล. “ความจำเป็นทางประวัติศาสตร์ของการเคลื่อนไหว 24 มิถุนายน 2475” ใน *วารสารธรรมศาสตร์*. 11, 2 (มิถุนายน 2526), หน้า 62-68

²⁰ โปรดดู สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล. “24 มิถุนา: การตีความ 4 แบบ” [ระบบออนไลน์] แหล่งที่มา <http://www.thaingo.org/writer/view.php?id=803> (24 มิถุนายน 2555)

²¹ อัจฉราพร กมฺพพิสมย์. *ปัญหาภายในสังคมไทยก่อนการปฏิวัติ 2475 : ภาพสะท้อนจากงานเขียนทางหนังสือพิมพ์*. (กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2532)

²² ศักดินา ฉัตรกุล ณ อยุธยา. *ชีวิต แนวคิด และการต่อสู้ของ “นรินทรภักขิ” หรือ นรินทร์ ภาษิต คนขวางโลก*. พิมพ์ครั้งที่ 3 (แก้ไขเพิ่มเติม). (กรุงเทพฯ : มติชน, 2541 [2536])

²³ ศิริโรตม์ คล้ามไพบูลย์. *แรงงานวิจารณ์เจ้า : ประวัติศาสตร์ราษฎรผู้หาญกล้า ทำสมบูรณาญาสิทธิไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 2 (ปรับปรุงใหม่). (กรุงเทพฯ : มติชน, 2547 [2542])

²⁴ สุนทรี อาสะโวทัย. “ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำครั้งใหญ่และผลกระทบต่อชาวนาสยามในทศวรรษ 2470” ใน *วารสารธรรมศาสตร์*. 11, 3 (กันยายน 2536), หน้า 71-110

ตกต่ำ รัฐบาลไม่สามารถควบคุมและแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจดังกล่าวอย่างได้ผลและทันต่อสถานการณ์ ชวนาจึงได้รับผลกระทบทางเศรษฐกิจ ซึ่งความยากลำบากเหล่านี้สะท้อนผ่านการถวายฎีกาและเรื่องราว ร้องทุกข์ และฎีกาแสดงความคิดเห็นจากชวนาและจากฎีกาของชนชั้นกลางที่ต้องการให้รัฐบาลแก้ไข ปัญหาให้กับชวนา นอกจากนี้ชวนายังได้เดินทางเข้ามาชุมนุมประท้วงหน้าสถานที่ราชการ เช่น กระทรวงมหาดไทยอีกด้วย จากที่กล่าวมาสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมไทย รวมถึงการบริหารงานของรัฐบาลที่ด้อยประสิทธิภาพ ซึ่งจากการเคลื่อนไหวดังกล่าวเป็นพื้นฐานความรู้สึกนึกคิดของ ราษฎรที่นำไปสู่การปฏิวัติ 2475

ท้ายสุดงานที่มุ่งศึกษาเกี่ยวกับ “ชนชั้นกลาง” ซึ่งเป็นคนกลุ่มหนึ่งที่มุ่งโจมตีระบอบ สมบูรณาญาสิทธิราชย์ โดยงานของสก๊อต บาร์เม่ (Scott Barmé)²⁵ กล่าวถึงที่นำพาเอาความคิดแบบใหม่ มาสู่ชนชั้นกลางทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทางความคิดที่มุ่งโจมตีชุด “ระเบียบกฎเกณฑ์” แบบ เก่า เช่น เรื่องความรัก เพศภาวะ และผลงานของจิรวัดน์ แสงทอง²⁶ ที่กล่าวทำนองเดียวกันว่าการขยายตัว ของเมืองกรุงเทพฯ ทำให้ก่อกำเนิดชนชั้นกลางขึ้นมาซึ่งมีวิถีชีวิตประจำวันและวัฒนธรรมแบบใหม่ และมี ส่วนในการต่อต้านระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

กล่าวโดยสรุปงานในกลุ่มนี้มีทัศนะต่อ “การปฏิวัติสยาม 2475” ว่าเป็นเรื่องจำเป็นและไม่อาจ หลีกเลี่ยงได้ ซึ่งนักวิชาการแต่ละท่านได้ให้เหตุผลปัจจัยเงื่อนไขการนำไปสู่การปฏิวัติที่แตกต่างกันไป ส่วนการ ประเมินผลกระทบจากการปฏิวัตินั้นก็มีลักษณะที่หลากหลายทั้งด้านดีและด้านลบ

2.1 การประเมินผลกระทบ/ผลสืบเนื่องจากการปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475

การประเมินผลกระทบและ/หรือผลสืบเนื่องของการปฏิวัติสยาม 2475 ได้มีการถกเถียงอย่าง ยาวนานโดยแต่ละฝ่ายต่างเสนอมุมมองต่างๆ แล้วแต่จุดยืนทางการเมืองและวิชาการของตน ไม่ว่าจะเป็น กลุ่มอนุรักษนิยม กลุ่มฝ่ายซ้าย กลุ่มนักวิชาการมาร์กซิสต์ กลุ่มนักวิชาการเสรีนิยม ตัวอย่างเช่น การ ประเมินถึง “การเปลี่ยนรูปรัฐสยาม/ไทย” ซึ่งมีการอธิบายจากกลุ่มหนึ่งว่า การปฏิวัติ 2475 เป็นการสิ้นสุด ลงของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์และก่อกำเนิด “รัฐประชาชาติ” ขึ้นมา²⁷ ดังเช่นข้อถกเถียงในกลุ่ม นักวิชาการ “เสรีนิยม” ต่อไปนี้

²⁵ Barmé, Scot. *Woman, Man, Bangkok: Love, Sex, and Popular culture in Thailand* (Lanham: Rowman & Littlefield, 2002),ปรับปรุงจาก Barmé, Scot. “Towards a Social History of Bangkok: Gender, Class and Popular Culture in the Siamese Capital, 1905-1940. (Ph.D. dissertation, Australian National University, Canberra, 1997)

²⁶ จิรวัดน์ แสงทอง. “ชีวิตประจำวันของชาวสยามในกรุงเทพฯ พ.ศ. 2426-2475” (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหา บัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546)

²⁷ โปรดดูงานสำรวจวิวัฒนาการอย่างละเอียดของ เก่งกิจ กิตติเรียงลาภ. “สถานะของวิวัฒนาการด้วยการเปลี่ยนรูปของประเทศไทย ภายหลัง 2475” *จุลสารจดหมายเหตุธรรมศาสตร์* ฉบับที่ 16 (มิถุนายน 55 - พฤษภาคม 56) หน้า 11 - 37

นิธิ เอียวศรีวงศ์ กล่าวว่า “ รัฐธรรมนูญทำให้ประชาชนไทยเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยเป็นครั้งแรก และนับตั้งแต่นั้นมาจนถึงปัจจุบัน หลักการข้อนี้เป็นที่ยอมรับอย่างน้อยโดยทางทฤษฎีเสมอ ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่ารัฐประชาติไทยถือกำเนิดขึ้นครั้งแรกในวันที่ 24 มิถุนายน 2475...”²⁸

เช่นเดียวกันกับทางด้านสมเกียรติ วันทะนะ ที่ได้กล่าวว่า “การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เริ่มเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2475 เป็น “จุดเริ่มต้น” ของการสถาปนา “รัฐประชาติ” ที่เรียกว่าเป็นจุดเริ่มต้นก็เพราะรัฐประชาติก็เหมือนกับรัฐชนิดอื่นๆ ที่ต้องอาศัยระยะเวลาในการก่อตัวและสร้างความเข้มแข็ง ระยะเวลาที่ยาวนานแค่ไหนเป็นเรื่องที่แตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมทางประวัติศาสตร์ทั้งหมดของรัฐนั้นๆ เราไม่ควรมองว่า “2475” เป็นเส้นตัดอายุของรัฐก่อนหน้านั้นและหลังจากนั้นให้ขาดออกเป็นขาเป็นดำ “2435” และ “2475” เป็นเพียงที่หมายอย่างสังเขปเท่านั้นว่า ณ จุดนั้นๆ การเปลี่ยนแปลงทางคุณภาพที่สำคัญได้ตั้งต้นขึ้นแล้ว ความสำเร็จหรือความล้มเหลวของรัฐสมบูรณาญาสิทธิมิได้วัดที่ พ.ศ. 2436 ฉะนั้น พ.ศ. 2476 ก็มีใช้เกณฑ์วัดความสำเร็จหรือความล้มเหลวของรัฐประชาติสยามฉนั้น...”²⁹

แต่ก็มีนักวิชาการแนวเสรีนิยมที่เห็นต่างออกไปและประเมินการปฏิวัติ 2475 ว่าไม่ส่งผลกระทบมากนัก ดังเช่น ผลงานของเบน แอนเดอร์สัน³⁰ ที่มองว่าการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 นั้นส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมและรัฐอย่างจำกัดและไม่ได้ทำลายสมบูรณาญาสิทธิราชย์อย่างสุดรากถอนโคน ทำให้มรดกสมบูรณาญาสิทธิราชย์ยังคงตกค้างเรื่อยมา ซึ่งกว่าจะเกิดความเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ก็ล่วงเลยมาถึงทศวรรษ 2500 และตามมาด้วยการ “ปฏิวัติ” โดยมวลชนในทศวรรษ 2510 ซึ่งส่งผลให้สังคมและรัฐเปลี่ยนแปลงอย่างไพศาล

นอกเหนือจากตัวอย่างงานที่ยกมาข้างต้นแล้วยังมีทัศนะของหลายกลุ่มที่ประเมินการปฏิวัติ 2475 ที่หลากหลายมุมมองตามจุดยืนทางการเมืองและอุดมการณ์ของตน ดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้า

2.1.1 กลุ่มงานศึกษาผลกระทบจากการปฏิวัติสยาม 2475 ในเชิงลบ

งานในกลุ่มนี้มีทัศนะต่อการปฏิวัติสยาม 2475 ใน “เชิงลบ” หรือ “ค่อนข้างลบ” ในที่นี้จะกล่าวถึงงาน 3 กลุ่ม คือ หนึ่ง กลุ่มงานวิชาการรัฐศาสตร์สายพัฒนาการเมือง สอง กลุ่มงานศึกษาประวัติศาสตร์การเมือง สาม กลุ่มงานฝ่ายซ้าย โดยงานในสองกลุ่มแรกเป็นการศึกษาตามแนวทางวิชาการ

²⁸ นิธิ เอียวศรีวงศ์. *ประวัติศาสตร์แห่งชาติ “ซ่อม”ฉบับเก่า “สร้าง”ฉบับใหม่*. พิมพ์ครั้งที่ 2. (กรุงเทพฯ: กองทุนเผยแพร่มรดก, 2551) , หน้า 59

²⁹ สมเกียรติ วันทะนะ. “เมืองไทยยุคใหม่ : สัมพันธภาพระหว่างรัฐกับประวัติศาสตร์สำนึก” ใน *อยู่เมืองไทย : รวมบทความทางสังคมการเมือง เพื่อเป็นเกียรติแด่ ศาสตราจารย์ เสน่ห์ จามริก ในโอกาสอายุครบ 60 ปี*. สมบัติ จันทรวงศ์ และชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (บรรณาธิการ). (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2530) : 105

³⁰ แอนเดอร์สัน, เบนดิคท์ อาร์. โอ จี. “ศึกษารัฐไทย: วิพากษ์ไทยศึกษา”. ใน *ฟ้าเดียวกัน*. 1:3 (กรกฎาคม- กันยายน, 2546), หน้า 88-147 ; แปลจาก Anderson, Benedict R. O'G. “Studies of the Thai state : the state of Thai studies” ซึ่งเผยแพร่ครั้งแรกในปี ค.ศ. 1978 ในการประชุมวิชาการประจำปี ของ Association for Asian Studies (AAS)

สมัยใหม่ แต่กลับมีการอธิบายที่คล้ายคลึงกับงานสารคดีการเมืองของฝ่ายอนุรักษนิยมที่แพร่หลายตั้งแต่ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา

1.) กลุ่มงานวิชาการรัฐศาสตร์เชิงพัฒนาการทางการเมือง

ก่อนหน้า ปี พ.ศ. 2525 มีผลงานรัฐศาสตร์เชิงพัฒนาการทางการเมืองเป็นที่มีอิทธิพลครอบงำ การศึกษาการเมืองการปกครองไทยมากที่สุดเล่มหนึ่ง คือผลงานของเฟรด ดับบลิว. ริกส์ (Fred W. Riggs) ในผลงานเรื่อง *Thailand: The Modernization of a Bureaucratic Polity*.³¹ งานวิชาการชิ้นสำคัญที่ทำให้กำเนิดแนวคิด “อำมาตยาธิปไตย” กับการเมืองไทย โดยริกส์ได้เข้ามาศึกษาการเมืองไทยช่วงทศวรรษ 2500 แล้วนำเสนอบทสรุปว่า การเมืองไทยถูกข้าราชการโดยเฉพาะสายทหารเข้ามายุ่งเกี่ยวและครอบงำ ซึ่งเป็นผลพวงมาจากการปฏิวัติ 2475 นั่นเอง

ทางด้านงานศึกษาที่โดดเด่นที่สุดของนักวิชาการชาวไทยตั้งแต่ทศวรรษ 2510 เป็นต้นมา จะขอกล่าวถึงผลงานของ ชัยอนันต์ สมุทวณิช นักรัฐศาสตร์สายพัฒนาการทางการเมือง (political development)³² ซึ่งเป็นนักวิชาการที่มีผลงานหลายชิ้นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ชัยอนันต์ ที่มีทัศนะประเมินการเปลี่ยนแปลงการปกครองใน “ทางลบ”³³ ซึ่งงานที่ชัยอนันต์ ได้ผลิตออกมามีอิทธิพลอย่างมากต่อวงวิชาการรัฐศาสตร์สายที่มองการเมืองในกรอบทฤษฎีพัฒนาการทางการเมือง มีการผลิตซ้ำชุดความรู้ดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง ตัวอย่างเช่น ผลงานของสนธิ เตชานันท์ ที่รวบรวมเอกสารชิ้นต้น³⁴

³¹ Fred W. Riggs. *Thailand: The Modernization of a Bureaucratic Polity*. (Honolulu, Hawaii: East- West Center Press, 1966.) ; ก่อนหน้านั้นงานของริกส์นั้นมีผลงานของ เดวิด วิลสัน ที่อธิบายถึงการเข้ามามีบทบาททางการเมืองของข้าราชการภายหลังการปฏิวัติ 2475 โปรดดู Wilson, David A. *Politics in Thailand*. (New York : Cornell University Press, 1962)

³² นอกจากนี้นักวิชาการอย่างลิขิต ธีระเวคิน และสุจิต บุญบงการ ก็จัดอยู่ในกลุ่มนี้ด้วย

³³ ตัวอย่างอาทิ ชัยอนันต์ สมุทวณิช. **แผนพัฒนาการเมืองฉบับแรกของไทย: คำกราบบังคมทูลของเจ้านายและข้าราชการให้เปลี่ยนแปลงการปกครอง ร.ศ. 103**. (พระนคร : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, 2513) ; ชัยอนันต์ สมุทวณิช. **การเมือง-การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทย 2411-2475**. (กรุงเทพฯ : บรรณกิจ, 2523) ; ชัยอนันต์ สมุทวณิช. “ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475” ใน **วารสารธรรมศาสตร์**. 11,2 (มิถุนายน 2526), หน้า 54-61 ; จวบจนกระทั่งปัจจุบันชัยอนันต์ ก็ยังยึดมั่นในการเช่นเดิม โปรดดู ชัยอนันต์ สมุทวณิช. **รัฐประหาร 2475[ระบบออนไลน์]** แหล่งที่มา <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9540000131841> (16 ตุลาคม 2554)

³⁴ นอกเหนือจากผลงานการรวบรวมของสนธิ เตชานันท์แล้วยังมีผลงานที่รวบรวมเอกสารชิ้นต้นเกี่ยวกับการปฏิวัติ 2475 คือ Batson, Benjamin A. (compiled and edited). *Siam's political future : documents from the end of the absolute monarchy*. (New York : Department of Asian Studies Cornell University, 1974) ; ชัยอนันต์ สมุทวณิช และชัตติยา กรรณสูต. **เอกสารการเมือง-การปกครองของไทย พ.ศ. 2417-2477**. (กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2518)

ไว้ใน แผนพัฒนาการเมืองไปสู่การปกครองระบอบ "ประชาธิปไตย" ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2469-2475)³⁵

งานศึกษาเชิงพัฒนาการเมืองยังคงมีอย่างต่อเนื่อง แต่ผู้เขียนอยากจะกล่าวถึงงานที่โดดเด่นชิ้นหนึ่งในช่วงทศวรรษ 2530 ที่ชัยอนันต์ยังสานต่องานในแนวทางเดิม คือ เรื่อง 100 ปี แห่งการปฏิรูประบอบราชการ : วิวัฒนาการของอำนาจรัฐและอำนาจการเมือง³⁶ งานชิ้นนี้ให้ความสำคัญกับพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2471 ในฐานะที่เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของระบบราชการและสังคมไทย มากกว่าการปฏิวัติ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 เสียอีก ดังนั้นทัศนะของชัยอนันต์ จึงมองว่า ก่อนเกิดการปฏิวัติ 2475 นั้น ชนชั้นนำไทยมีความพยายามที่จะปฏิรูประบอบราชการและประสบความสำเร็จก่อนที่คณะราษฎรที่ลงมือกระทำการปฏิรูประบอบราชการภายหลังการปฏิวัติ 2475

ตลอดช่วงทศวรรษ 2520-2530 งานรัฐศาสตร์เชิงพัฒนาการเมืองได้รับการวิพากษ์วิจารณ์อย่างมากจากนักวิชาการแนวเสรีนิยมที่มีมุมมองการศึกษาที่หลากหลาย ทำให้ฐานะงานแนวนี้ถูกลดความสำคัญลงไปมาก

2.) กลุ่มงานศึกษาประวัติศาสตร์การเมือง

งานประวัติศาสตร์การเมืองของ “นักประวัติศาสตร์” ที่มีทัศนะต่อการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 สอดคล้องกันกับกลุ่มงานวิชาการรัฐศาสตร์เชิงพัฒนาการเมือง และมีการอธิบายที่คล้ายกับงานสารคดีการเมืองตั้งแต่ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ในที่นี้จึงอยากจะตกตัวอย่างงานประวัติศาสตร์ “อนุรักษนิยม” ของแถมสุข นุ่มนนท์ ซึ่งก่อน ปี พ.ศ. 2525 เคยเสนอไว้ในบทความเรื่อง “ข้อคิดบางประการเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475”³⁷ ที่กล่าวว่า “การเปลี่ยนแปลงการปกครองของไทยในวันที่ 24 มิถุนายน 2475 นั้นเป็นเพียงเหตุการณ์ธรรมดาๆ ที่เกิดขึ้นอยู่เสมอในช่วงวิวัฒนาการของการปกครองไทย” และต่อมาในปี พ.ศ. 2535 ในงานเรื่อง ละครการเมือง : 24 มิถุนายน 2475 แถมสุขก็ได้กล่าวตอกย้ำไปในทิศทางเดียวกันกับงานชิ้นก่อนหน้าไว้ว่า “ถ้าจะมีคำถามว่า การเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2475 คืออะไร คำตอบก็คือการเปลี่ยนเพียงเฉาะชื่อจากรบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบอบการปกครองรัฐธรรมนูญและเปลี่ยนกลุ่มบุคคลเข้าควบคุม

³⁵ สนธิ เตชานันท์ (รวบรวม). แผนพัฒนาการเมืองไปสู่การปกครองระบอบ "ประชาธิปไตย" ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2469-2475). พิมพ์ครั้งที่ 4. (กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า, 2545 [2519])

³⁶ ชัยอนันต์ สมุทวณิช. 100 ปี แห่งการปฏิรูประบอบราชการ : วิวัฒนาการของอำนาจรัฐและอำนาจการเมือง. พิมพ์ครั้งที่ 3. (กรุงเทพฯ : สถาบันนโยบายศึกษา, 2541 [2535])

³⁷ แถมสุข นุ่มนนท์. “ข้อคิดบางประการเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475” ใน การเมืองและการต่างประเทศในประวัติศาสตร์ไทย. (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2524)

อำนาจรัฐ หรือหากจะเป็นอะไรมากไปกว่านั้นก็เป็นเพียงการระเบิดของความกดดันซึ่งสะสมกันมา นับตั้งแต่สมัยเริ่มรับแนวคิดตะวันตกเมื่อเกือบ 100 ปีที่ผ่านมา แต่ไม่ว่าเหตุการณ์ 24 มิถุนายน จะหักเห สังคมไทยไปในทิศทางใดผู้ก่อการ 2475 จะต้องรับผิดชอบต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งในปัจจุบันและอดีต”³⁸

ทั้งนี้ผลงานของนักประวัติศาสตร์อีกหลายชิ้นที่อธิบายการปฏิวัติ 2475 ตามแนวทางเดียวกับแถม สุข เช่น งานศึกษาของ ชชาติชาย พณานานนท์ เรื่อง “การเปลี่ยนแปลงการปกครองไทย พ.ศ. 2475”³⁹ เป็นต้น ซึ่งการศึกษาประวัติศาสตร์ในแนวทางนี้ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์อย่างหนักหน่วงจากแนวการศึกษา อื่นๆ เช่น นักประวัติศาสตร์แนวเสรีนิยมที่ได้นำเอาแนวคิดทางสังคมศาสตร์มาใช้ในการวิเคราะห์ รวมถึง นักวิชาการมาร์กซิสต์ ความหนักแน่นของแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ “อนุรักษนิยม” ในวงวิชาการจึง เสื่อมถอยอย่างมาก แต่ทว่าก็ยังมีความสำคัญมากในระบบการศึกษามหาวิทยาลัยและสังคมวงกว้าง

3.) กลุ่มงานเขียนฝ่ายซ้าย

งานเขียนของฝ่ายซ้ายยุคแรกๆ ช่วงทศวรรษ 2490 มีผลงานชิ้นสำคัญของ อุดม ศรีสุวรรณ ที่ใช้นามปากกา “อรัญ พรหมชมพู” เรื่อง “ไทยกึ่งเมืองขึ้น”⁴⁰ กล่าวว่าเหตุการณ์เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ก็เป็นเพียงการรัฐประหารของพวกขุนนางทหารไม่ใช่การปฏิวัติแต่อย่างใด และสภาพสังคมไทยก็ยังคงเป็น “กึ่งเมืองขึ้นกึ่งศักดินา” ผลงานเรื่องนี้ของอุดม ศรีสุวรรณ มีอิทธิพลมากต่อพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยและนักศึกษา ซึ่งในช่วงหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ได้ถูกนำมาตีพิมพ์อีกครั้งในชื่อ “เส้นทางสังคมไทย” อีกทั้งงานวิชาการแนวมาร์กซิสต์ที่ศึกษาสังคมไทยของนักวิชาการไทยช่วงทศวรรษ 2520 มีความสอดคล้องและสนับสนุนแนวคิด “กึ่งเมืองขึ้นกึ่งศักดินา” ให้หนักแน่นยิ่งขึ้นอีกด้วย⁴¹ คืองานเขียนของ “สำนักเศรษฐศาสตร์การเมือง” ที่ได้เผยแพร่ในช่วงทศวรรษ 2520 นั้น แม้ว่ามีลักษณะแตกต่างจากกลุ่มอื่นๆ อยู่บ้าง ในแง่ที่มองเห็นว่าการปฏิวัติ 2475 ทำให้สังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ก้าวหน้า ขึ้น แต่ก็แสดงความผิดหวังเนื่องจากเห็นว่าความก้าวหน้าของสังคมไทยที่เกิดขึ้นจากการปฏิวัติ 2475 นั้น ไม่มากเท่าที่ควร ผลงานชิ้นสำคัญที่ได้กล่าวถึงการปฏิวัติ 2475 คือ งานเขียนของฉัตรทิพย์ นาถสุภา และ สุธี ประศาสน์เศรษฐ์ ในบทความ “ระบบเศรษฐกิจไทย พ.ศ. 2453-2475”⁴² ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคณะ

³⁸ แถมสุข นุ่มนนท์. **ละครการเมือง : 24 มิถุนายน 2475**. (กรุงเทพฯ : สมาคมประวัติศาสตร์, 2535), หน้า 80

³⁹ ชชาติชาย พณานานนท์. “การเปลี่ยนแปลงการปกครองไทย พ.ศ. 2475” ใน **การปฏิวัติครั้งสำคัญของโลก**. วุฒิชัย มูลศิลป์ และโกวิท วงศ์สุรวัฒน์ (บรรณาธิการ). (กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2526)

⁴⁰ อรัญ พรหมชมพู. [นามแฝง]. **ไทยกึ่งเมืองขึ้น**. (กรุงเทพฯ : อุดมธรรม, 2493)

⁴¹ ไพรอดู นภาพร อติวานิชยพงศ์. **พัฒนาการความคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2475-ปัจจุบัน**. ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และกนกศักดิ์ แก้วเทพ (บรรณาธิการ). (กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531), หน้า 64-65

⁴² ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และ สุธี ประศาสน์เศรษฐ์. “ระบบเศรษฐกิจไทย พ.ศ. 2453-2475” ใน **ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยจนถึง พ.ศ. 2484**. ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสมภพ มานะรังสรรค์ (บรรณาธิการ). (กรุงเทพฯ :

ใน ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจและสังคม⁴³ งานชิ้นถัดมาของ จักรทิพย์ นาถสุภา ในบทความ “การแสวงหา
ระบบเศรษฐกิจใหม่หลังเปลี่ยนแปลงการปกครองของไทย”⁴⁴ ซึ่งการอธิบายในลักษณะดังกล่าวแพร่หลาย
ในนักวิชาการกลุ่มนี้ และรวมถึงงานวิทยานิพนธ์ของบรรดาลูกศิษย์ของคณาจารย์สังกัดเศรษฐศาสตร์
การเมือง

4.) นักกฎหมายมหาชน : กรณีกลุ่มนิติราษฎร์

ผู้เขียนอยากจะกล่าวถึงบทความของวรเจตน์ ภาคีรัตน์⁴⁵ นักกฎหมายมหาชน “หัวก้าวหน้า” ที่ได้
ประเมินการปฏิวัติสยาม 2475 ว่าเป็นการปฏิวัติ “ชั่วคราว” เพราะ “...ตัวองค์กรซึ่งเป็นผู้บังคับใช้กฎหมาย
ไม่ได้เปลี่ยนตามไปด้วยยังรับเอาธรรมเนียมต่างๆ ในระบอบเก่าติดมา พลังที่จะผลักดันการปฏิวัติใหม่เป็นไปได้
ได้โดยสะดวกก็น้อยลงเพราะว่าองค์กรที่บังคับใช้กฎหมายมีอำนาจในการตีความตัวบทกฎหมายต่างๆ เรา
จึงพบว่า ตลอดระยะเวลาหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว เมื่อมีคดีความต่างๆ ขึ้นสู่ศาล ศาลไทยแทบ
ไม่ได้ใช้รัฐธรรมนูญ ซึ่งเป็นตัวกำหนดอุดมการณ์ในการปกครองแบบใหม่ เป็นฐานในการตัดสินคดีเลย ถ้า
มีก็น้อยมาก เรื่องนี้แสดงให้เห็นว่าบรรดาคุณค่าใหม่ในรัฐธรรมนูญที่เกิดขึ้นพร้อมๆ กับการปฏิวัติสยาม
เมื่อปี 2475 นั้น ไม่ถูกนำไปบังคับใช้ในทางความเป็นจริง องค์กรตุลาการหรือแม้แต่ในวงการนิติศาสตร์
โดยรวมยังจำกัดตัวเองอยู่กับตัวบทกฎหมายที่บังคับระหว่างเอกชนกับเอกชนเป็นสำคัญ”

โดยภาพรวมของงานกลุ่มนี้ต่างประเมินว่าการเปลี่ยนแปลงการปกครองส่งผลกระทบต่อไม่มากนัก
หรือส่งผลกระทบที่ค่อนข้างจำกัดเฉพาะเรื่องหนึ่งๆ เท่านั้น และยังคงมีอิทธิพลทั้งในวงวิชาการและการรับรู้
ของสังคมอยู่บ้าง โดยเฉพาะกลุ่มงานรัฐศาสตร์เชิงพัฒนาการทางการเมือง และกลุ่มงานของนัก
ประวัติศาสตร์สายอนุรักษนิยม รวมไปถึงนักประวัติศาสตร์สมัครเล่น ด้านงานฝ่ายซ้ายและกลุ่ม
เศรษฐศาสตร์การเมืองนั้นแทบจะไม่เป็นที่กล่าวถึงมากนักในปัจจุบัน ส่วนงานของนักวิชาการแนว “เสรี
นิยม” ที่ชี้ให้เห็นข้อจำกัดบางเรื่องของการปฏิวัติ 2475 ก็ถือว่าเป็นงานที่มีประโยชน์เพราะได้ประเมินการ
ปฏิวัติ 2475 ที่ละเอียดและชี้ให้เห็นทั้งด้านดีและด้านลบ

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527) ; บทความตีพิมพ์ครั้งแรกใน **วารสารสังคมศาสตร์** 16,2 (เมษายน-มิถุนายน 2522),
หน้า 1-13

⁴³ จักรทิพย์ นาถสุภา และคณะ. **ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจและสังคม**. (กรุงเทพฯ : สว่างสรรค์, 2527) : 370

⁴⁴ จักรทิพย์ นาถสุภา. “การแสวงหาระบบเศรษฐกิจใหม่หลังเปลี่ยนแปลงการปกครองของไทย” **ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ
ไทยจนถึง พ.ศ. 2484**. จักรทิพย์ นาถสุภา และสมภพ มานะรังสรรค์ (บรรณาธิการ). (กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527)

⁴⁵ วรเจตน์ ภาคีรัตน์. “การปฏิวัติสยาม 2475 (ชั่วคราว) ? : พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์และอำนาจตุลาการหลัง
การเปลี่ยนแปลงการปกครอง” **ฟ้าเดียวกัน**. 8, 2 (ตุลาคม - ธันวาคม 2553), หน้า 69 -77

2.2.2 กลุ่มงานศึกษาที่พิจารณาว่าการปฏิวัติสยาม 2475 ส่งผลกระทบอย่างมากต่อสังคมไทย

ในที่นี้จะกล่าวถึงงานศึกษาที่พิจารณาว่าการปฏิวัติสยาม 2475 ส่งผลกระทบอย่างมากต่อสังคมไทยโดยแบ่งออกเป็น 2 ด้านอย่างกว้างๆ คือ ด้านสังคมและวัฒนธรรม และด้านความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

1) มิติด้านสังคม การเมืองและวัฒนธรรม

กลุ่มงานเขียนที่พิจารณาว่าการปฏิวัติสยาม 2475 ส่งผลกระทบอย่างมากต่อสังคมไทยด้านสังคมและวัฒนธรรม หรือส่งผลกระทบต่อสังคมไทยโดยรวมนั้น พิจารณาว่าการปฏิวัติสยาม 2475 เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญและส่งผลสืบเนื่องต่อมา ผู้เขียนงานในกลุ่มนี้มีทั้งนักวิชาการชาวไทยและชาวต่างประเทศ โดยช่วงก่อน พ.ศ. 2525 มีงานศึกษาที่กล่าวถึงผลกระทบจากการปฏิวัติสยาม 2475 ที่ครอบคลุมรอบด้านอยู่ 2 ชิ้นสำคัญ คือ *เรื่องแรก* เป็นผลงานระดับปริญญาเอกที่มหาวิทยาลัยชิคาโกเมื่อปี พ.ศ. 2482 (ค.ศ. 1939) ของ Kenneth P. Landon⁴⁶ ซึ่งผู้เขียนมีประสบการณ์ในการเข้ามาเผยแพร่ศาสนาคริสต์ในเมืองไทย ช่วงทศวรรษ 2470 (ระหว่างปี ค.ศ. 1926-1937) งานชิ้นนี้ได้รับการกล่าวถึงว่าเป็นงานวิชาการชิ้นแรกๆ ที่ศึกษาเกี่ยวกับการปฏิวัติสยาม 2475⁴⁷ โดยแลนดอนศึกษาถึงแนวโน้มทางวัฒนธรรม (cultural trends) ในช่วง 5 ปีภายหลังการปฏิวัติสยาม 2475 ซึ่งส่งผลต่อทิศทางด้าน การเมือง เศรษฐกิจ เชื้อชาติ การศึกษา การสาธารณสุข สื่อสารมวลชน อาชญากรรม การดำเนินชีวิต ศิลปะ และศาสนา กล่าวได้ว่า แลนดอนพยายามนำเสนอแนวโน้มทางวัฒนธรรมที่ครอบคลุมรอบด้าน ซึ่งได้รับผลกระทบสืบเนื่องจากการปฏิวัติสยาม 2475 ทั้งนี้ ในด้านต่างๆ ที่แลนดอนได้นำเสนอมิทั้งแนวโน้มในด้านบวกและแนวโน้มในด้านลบ ในช่วงระยะเปลี่ยนผ่านของสยาม งานชิ้นนี้จึงมีความสำคัญทั้งในแง่ “งานวิชาการ” และ “บันทึกร่วมสมัยการปฏิวัติสยาม 2475”

เรื่องที่สอง เป็นผลงานชิ้นสำคัญที่ได้โต้แย้งทัศนะของฝ่ายซ้ายและผลงานของนักวิชาการ “สำนักเศรษฐศาสตร์การเมือง” เกี่ยวกับประเด็นการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 คือผลของ ทรงชัย ณ ยะลา⁴⁸ ที่ได้กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 โดยคณะราษฎร เป็นการล้มอำนาจรัฐศักดินาและ

⁴⁶ Landon, Kenneth P. *Siam in transition : a brief survey of cultural trends in the five years since the revolution of 1932*. (New York : Greenwood Press, 1939)

⁴⁷ โปรตุส สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล. “บันทึกของ เคนเน็ธ แลนดอน เกี่ยวกับกรณีสวรรคตและชาวลีออนแผนการใหญ่ของพี่น้องปราโมช”. ใน *ฟ้าเดียวกัน*. 7,3 (กรกฎาคม-กันยายน 2552) , หน้า 74-83

⁴⁸ ทรงชัย ณ ยะลา. *เศรษฐศาสตร์การเมือง (ภาคพิสดาร) ตอนที่หนึ่ง “วิาทะว่าด้วยสังคมกึ่งเมืองขึ้น-กึ่งศักดินาของไทย”*. พิมพ์ครั้งที่ 2. (กรุงเทพฯ : น้าหยาด, 2524) ; ตีพิมพ์ครั้งแรก ทรงชัย ณ ยะลา. “ปัญหาการศึกษาวิถีการผลิตของไทยอันเนื่องมาจากทฤษฎีกึ่งเมืองขึ้นกึ่งศักดินา” ใน *วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง*. 1,2 (มีนาคม-เมษายน 2524) , หน้า 1-98

เปิดทางให้กับวิธีการผลิตแบบทุนนิยมพึ่งพาและด้อยพัฒนาของไทย ได้สถาปนาตนขึ้นเป็นวิธีการผลิตหลักของสังคม และยังเป็นการทำลายความสัมพันธ์การผลิตแบบเก่าด้วย โดยการออกกฎหมายฉบับสำคัญๆ เช่น พระราชบัญญัติห้ามยี้ดทรัพย์กสิกร พ.ศ. 2475 และ พระราชบัญญัติประมวลรัษฎากร พ.ศ. 2482 การยกเลิกเงินรัชูปการและอากรค่านา 2482 เป็นต้น ทั้งนี้ทรงชัย ได้อ้างถึงงานของปรีดี พนมยงค์ ที่ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2475 ว่าได้เปลี่ยนความสัมพันธ์ทางการผลิต จากการออกกฎหมายหลายๆ ฉบับภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง⁴⁹

สำหรับงานวิชาการยุคหลัง ผู้เขียนอยากจะยกตัวอย่างผลงานล่าสุดของ จักรทิพย์ นาถสุภา เรื่อง *การเป็นสมัยใหม่กับแนวคิดชุมชน*⁵⁰ งานชิ้นนี้จะสะท้อนให้เห็นการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของจักรทิพย์ที่มีต่อการปฏิวัติ 2475 ซึ่งแตกต่างจากผลงานในช่วงทศวรรษ 2520 ในงานชิ้นนี้ จักรทิพย์มีทัศนะด้านบวกต่อการปฏิวัติ 2475 ในแง่ที่ก่อให้เกิดความเป็นสมัยใหม่ในสังคมไทย จักรทิพย์ได้อธิบายเน้นกระบวนการเป็นสมัยใหม่ของไทยในทางอุดมการณ์และวัฒนธรรม โดยช่วง 10 ปี ภายหลังการปฏิวัติเป็นการก้าวสู่การเป็นสมัยใหม่อีกแบบหนึ่งที่ต่างจากสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งคณะราษฎรให้ความสำคัญกับราษฎรอย่างมาก แนวคิดชาตินิยมภายหลังการปฏิวัติจึงเป็นชาตินิยมแบบประชาธิปไตยที่หมายถึง “ชาติ” ที่ถักทอจากข้างล่างคือจากประชาชน

นอกเหนือจากงานศึกษาที่กล่าวถึง “ภาพรวม” ความเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลมาจากการปฏิวัติสยาม 2475 ดังที่กล่าวข้างต้น ยังมีงานที่ศึกษาเฉพาะเรื่อง ตัวอย่างเช่น ผลกระทบของการปฏิวัติสยาม 2475 ที่มีต่อการแพทย์และการสาธารณสุข ของทวีศักดิ์ เผือกสม เรื่อง *เชื้อโรค ร่างกาย และรัฐเวชกรรม : ประวัติศาสตร์การแพทย์สมัยใหม่ในสังคมไทย*⁵¹ เป็นการศึกษาที่แสดงให้เห็นว่า การดำเนินนโยบายสาธารณสุขหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 นั้นมีการเสนอความคิดเรื่อง “รัฐเวชกรรม” ขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2477 ซึ่งทวีศักดิ์ มีความเห็นว่า “รัฐเวชกรรม” นั้นด้านหนึ่ง คือ จินตนากรรมเกี่ยวกับการแปรเปลี่ยนพื้นที่ทั้งในแง่พื้นที่ทางสังคมวัฒนธรรมและพื้นที่ทางกายภาพของประเทศไทย ให้กลายเป็นพื้นที่เชิงอุดมคติแบบ “โลกพระศรีอารีย” ในทางด้านการแพทย์ การสาธารณสุขและระบบการดูแลสุขภาพของพลเมืองในสังคมไทย อีกด้านหนึ่ง เป็นการทำให้รัฐไทยสมัยใหม่สามารถให้ความเอื้อเฟื้อและสามารถสร้างกลไกในการสอดส่องดูแลควบคุมร่างกายพลเมืองครอบคลุมทั้งในปริมนทลสาธารณะและปริมนทลส่วนตัวได้อย่างทั่วถึงมากขึ้น ซึ่งความคิดเรื่อง “รัฐเวชกรรม” เกิดเป็นรูปธรรมอย่างชัดเจนในสมัย จอมพล ป. พิบูลสงคราม ช่วงทศวรรษ 2480 ซึ่งรัฐไทยขณะนั้นได้นำเอาการแพทย์มาใช้ควบคุมร่างกายพลเมืองและนำเอาความรู้ทางการแพทย์มาควบคุมความคิดและการประพฤติปฏิบัติในวิถีชีวิตประจำวันของพลเมือง โดยมี

⁴⁹ ปรีดี พนมยงค์. *ความเป็นอนิจจังของสังคม*. อ่างแล้ว

⁵⁰ จักรทิพย์ นาถสุภา. *การเป็นสมัยใหม่กับแนวคิดชุมชน*. (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2553)

⁵¹ ทวีศักดิ์ เผือกสม. *เชื้อโรค ร่างกาย และรัฐเวชกรรม : ประวัติศาสตร์การแพทย์สมัยใหม่ในสังคมไทย*. (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550)

เป้าหมายเพื่อสร้างร่างกายของพลเมืองให้เป็นพลังการผลิตที่เข้มแข็งสำหรับการสร้างชาติเพื่อตอบสนองนโยบายของรัฐ ทั้งนี้ปฏิบัติการทางการเมืองวัฒนธรรมในเรื่องการแพทย์และการสาธารณสุขดังกล่าวนี้เป็นสิ่งที่ไม่เคยเกิดขึ้นเลยในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ทั้งในแง่นโยบายและปฏิบัติ

ผลกระทบจากการปฏิวัติสยาม 2475 ที่มีต่อการจัดการศึกษาซึ่งภายหลังการปฏิวัติสยาม 2475 รัฐบาลในระบบใหม่ได้ดำเนินการขยายการศึกษาดังที่ได้เคยประกาศไว้ในแถลงการณ์คณะราษฎร เช่น ผลงานของระลีก ธาณี⁵² กล่าวว่าเรื่องของการจัดการศึกษาให้ทั่วถึงแก่ประชาชนนั้นเป็นวาระสำคัญประการหนึ่งของคณะราษฎรโดยมีการประกาศใช้แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2475 ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองจึงมีการขยายตัวทางการศึกษามากขึ้น แม้ว่ารัฐบาลเจออุปสรรคอยู่บ้าง แต่อย่างไรก็ตามถือได้ว่า หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 นั้น มีการดำเนินการจัดการศึกษาที่เป็นรูปธรรมและเอาจริงเอาจังเป็นครั้งแรก แม้ว่าจะมีการจัดตั้งโรงเรียนและการออกพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับตั้งแต่นั้น สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์แล้วก็ตาม สอดคล้องกับผลงานวารินทร์ ผาสุก⁵³ ที่ชี้ให้เห็นถึงความมุ่งมั่นของคณะราษฎรที่ต้องการขยายการศึกษาในวงกว้างแต่ก็ประสบกับอุปสรรคหลายประการ วารินทร์ ได้นำเสนอว่าการดำเนินการจัดการศึกษาส่งผลต่อการขยายตัวด้านปริมาณของการศึกษาระดับประถมศึกษาอย่างเห็นได้ชัด คือ สามารถประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464 ได้ครบทุกตำบลในปี พ.ศ. 2478 และจัดสร้างโรงเรียนประชาบาลได้ครบทุกตำบลในปี พ.ศ. 2479 เป็นต้น

นอกจากงานศึกษาเกี่ยวกับการจัดการศึกษาที่กล่าวไปข้างต้น ยังมีงานจำนวนหนึ่งที่ศึกษาเกี่ยวกับความคิด อุดมการณ์ โดยมองผ่านแบบเรียนที่ใช้ในระบบการศึกษาของสยาม/ไทย ซึ่งได้รับผลกระทบสืบเนื่องมาจากการปฏิวัติสยาม 2475 อาทิ ผลงานของ รังสิมา โสติดังกูร เรื่อง *แนวความคิดเรื่องหน้าที่พลเมืองในแบบเรียนประถมศึกษา (พ.ศ. 2435-2533)*⁵⁴ ธวัชชัย จิตระวัง เรื่อง “แบบเรียน ‘หน้าที่พลเมืองและจริยธรรม’ ระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษากับการกล่อมเกลாதองสังคม ระหว่างปี พ.ศ. 2475-2521”⁵⁵ ปวีณา วังมี เรื่อง “รัฐไทยกับการกล่อมเกลாதองการเมืองผ่านแบบเรียนในช่วง พ.ศ. 2475-2487 กับศฤทัย ปุงคานนท์ เรื่อง “การปลูกฝังอุดมการณ์ประชาธิปไตย ศึกษาผ่านหนังสือเรียน

⁵² ระลีก ธาณี. *วิวัฒนาการในการจัดการศึกษาภาคบังคับของไทย : พ.ศ. 2475-2503*. (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2527)

⁵³ วารินทร์ ผาสุก. “การจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาในประเทศไทย ตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พุทธศักราช 2475 ถึง พุทธศักราช 2488” (วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต (ประถมศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539)

⁵⁴ รังสิมา โสติดังกูร. “แนวความคิดเรื่องหน้าที่พลเมืองในแบบเรียนประถมศึกษา (พ.ศ. 2435-2533)” (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539)

⁵⁵ ธวัชชัย จิตระวัง. “แบบเรียน ‘หน้าที่พลเมืองและจริยธรรม’ ระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษากับการกล่อมเกลาทองสังคม ระหว่างปี พ.ศ. 2475-2521” (วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2543)

สังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย⁵⁶ และลักขณา บัณวิชัย ในบทความเรื่อง “อุดมการณ์รัฐของประเทศไทยในแบบเรียนชั้นประถมศึกษา พ.ศ. 2464-2533 ; ไม่มี ‘ชาติของประชาชนไทย’ ในแบบเรียน”⁵⁷

จากงานทั้ง 5 ชิ้นที่กล่าวมาพยายามอธิบายถึงความรู้ในแบบเรียนที่รัฐพยายามสอดแทรกเข้าไปเพื่อให้ผู้ศึกษาเล่าเรียนได้รับการกล่อมเกลาดังที่ตั้งไว้ งานศึกษาของรังสิมา โสติดังกูร และลักขณา บัณวิชัย ให้แบบเรียนระดับประถมศึกษา ส่วนงานศึกษาของธวัชชัย จิตระวัง ปวีณา วังมี และรังสิมา โสติดังกูร ใช้หลักฐานแบบเรียนทั้งระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา โดยรวมแล้วงานทั้ง 5 เรื่องได้วิเคราะห์และนำเสนอไปในทิศทางเดียวกัน คือ ช่วง 5 ปีแรกภายหลังการปฏิวัติ 2475 ยังมีลักษณะ “สืบเนื่องและเปลี่ยนแปลง” กล่าวคือ แบบเรียนวิชาหน้าที่พลเมือง หน้าที่พลเมืองและจริยธรรม และสังคมศึกษา ได้รับเอาเนื้อหาส่วนหนึ่งสืบต่อมาจากแบบเรียนยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และค่อยๆ มีการสอดแทรกเพิ่มเติมเนื้อหาเกี่ยวกับระบอบการปกครองใหม่และอุดมการณ์ใหม่ลงไป สำหรับ “จุดเปลี่ยน” ครั้งสำคัญที่งานทั้งหมดให้ความสำคัญคือ แบบเรียนตามหลักสูตร พ.ศ. 2480

สุดท้ายที่จะกล่าวถึง คือ งานศึกษาถึงผลกระทบจากการปฏิวัติสยาม 2475 ที่มีต่อศิลปะ และสถาปัตยกรรม จากงานศึกษา 3 เล่มของชาตรี ประทีปนทการ⁵⁸ ได้อธิบายสังคมการเมืองไทยหลังการปฏิวัติสยาม 2475 ที่สะท้อนจากสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมอย่างน่าสนใจ โดยชี้ให้เห็นความพยายามของคณะราษฎรที่ต้องการลดความสำคัญระบอบเก่า โดยการสร้างสถาปัตยกรรมแบบใหม่ เช่นการสื่อความหมาย “หลัก 6 ประการ” และการเน้นความเสมอภาค แทนที่สถาปัตยกรรมในระบอบเก่าที่เน้นการประดับตกแต่งลวดลายต่างๆ เพื่อเน้นฐานานุศักดิ์ การวิเคราะห์สังคมการเมืองไทยหลังการปฏิวัติสยามผ่านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นถึงการช่วงชิงอำนาจและการช่วงชิงการนิยามความหมายอันนำไปสู่การปรับความสัมพันธ์ทางอำนาจและการสถาปนาอำนาจนำเพื่อจรรโลงสังคมการเมืองไทยในยุคคณะราษฎร อีกทั้งยังนำเสนอถึงการเมืองในระบอบใหม่กับชีวิตประจำวันไว้อย่างน่าสนใจยิ่ง

2) มิติทางด้านความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

⁵⁶ กัปฤทัย ปุณคนนท์. “การปลูกฝังอุดมการณ์ประชาธิปไตย ศึกษาผ่านหนังสือเรียนสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมือง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552

⁵⁷ ลักขณา บัณวิชัย. “อุดมการณ์รัฐของประเทศไทยในแบบเรียนชั้นประถมศึกษา พ.ศ. 2464-2533 ; ไม่มี ‘ชาติของประชาชนไทย’ ในแบบเรียน” ใน *รัฐศาสตร์สาร*. 21, 3 (2542) : 105-173

⁵⁸ ชาตรี ประทีปนทการ. *การเมืองและสังคมในศิลปสถาปัตยกรรม สยามสมัย ไทยประยุกต์ ขาดินนิยม*. (กรุงเทพฯ : มติชน, 2547) ; ชาตรี ประทีปนทการ. *คณะราษฎรจลองรัฐธรรมนูญ : ประวัติศาสตร์การเมืองหลัง 2475 ผ่านสถาปัตยกรรม “อำนาจ”*. (กรุงเทพฯ : มติชน, 2548) ; ชาตรี ประทีปนทการ. *ศิลปะ-สถาปัตยกรรมคณะราษฎร : สัญลักษณ์ทางการเมืองในเชิงอุดมการณ์*. (กรุงเทพฯ : มติชน, 2552)

กลุ่มงานศึกษาที่พิจารณาว่าการปฏิวัติสยาม 2475 ส่งผลกระทบต่อสังคมไทยด้านความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ โดยการศึกษาในกลุ่มนี้มีลักษณะสำคัญคือ อธิบายการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่เชื่อมโยงกับการเมือง คำอธิบายระบบเศรษฐกิจไทยภายหลังการปฏิวัติสยาม 2475 จนถึงทศวรรษ 2500 นักวิชาการได้อธิบายว่าเป็นแบบ “ทุนนิยมโดยรัฐ”(State Capitalism) ดังที่ปรากฏในผลงานของสุธี ประศาสน์เศรษฐ (Suthy Prasartset) เรื่อง *State Capitalism in the Development Process, Thailand 1932-1959*⁵⁹ และในบทความ “ทุนนิยมโดยรัฐในประเทศไทย ค.ศ. 1932-1959”⁶⁰

คำอธิบายของสุธีสอดคล้องกับคำอธิบายเรื่อง “ทุนนิยมขุนนาง” ของสังคีต พิริยะรังสรรค์ ที่เสนอว่าเศรษฐกิจไทยช่วง พ.ศ. 2475-2503 เป็นระบบ “ทุนนิยมขุนนาง” (Bureaucratic Capitalism)⁶¹ ทั้งนี้เป็นที่ยอมรับกันว่าระบบทุนนิยมขุนนางเกิดขึ้นนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2398 เป็นต้นมา ดังปรากฏในงานศึกษาของสิริลักษณ์ ศักดิ์เกรียงไกร เรื่อง “ต้นกำเนิดชนชั้นนายทุนในประเทศไทย (พ.ศ. 2398-2453)”⁶²

สังคีต อธิบายภาพเศรษฐกิจไทยช่วง พ.ศ. 2475- พ.ศ. 2490 ว่าเป็นยุค “ทุนนิยมขุนนางใหม่” โดยขุนนางที่ก้าวขึ้นมามีบทบาททางเศรษฐกิจภายหลังการปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475 ก็คือ “คณะราษฎร” นั่นเอง ซึ่งสังคีตได้วิเคราะห์รูปแบบทุนนิยมขุนนางภายใต้อำนาจของคณะราษฎรที่มี 3 ลักษณะ คือ รัฐวิสาหกิจของคณะราษฎร วิสาหกิจส่วนตัวของสมาชิกคณะราษฎร และธุรกิจที่อยู่ภายใต้การอุปถัมภ์ของคณะราษฎร ด้านผลงานของ เรื่องวิทย์ ลิ้มปนาท⁶³ ก็ยังคงเน้นที่บทบาทของรัฐในการจัดการเศรษฐกิจภายหลังการปฏิวัติ 2475 โดยรัฐบาลพยายามเข้ามามีบทบาททางเศรษฐกิจ แต่มีข้อจำกัดจากเงื่อนไขหนังสือสัญญาพระราชไมตรีที่ได้ ทำไว้ตั้งแต่สมัยรัฐบาลในระบอบเก่า แต่เมื่อเงื่อนไขดังกล่าวถูกยกเลิกใน พ.ศ. 2480 รัฐบาลก็ได้เข้ามามีการจัดการทางเศรษฐกิจอย่างเต็มตัว

⁵⁹ Suthy Prasartset. *State Capitalism in the Development Process, Thailand 1932-1959*. (Tokyo : Institute of Developing Economies, 1979)

⁶⁰ สุธี ประศาสน์เศรษฐ. “ทุนนิยมโดยรัฐในประเทศไทย ค.ศ. 1932-1959” ใน *วิวัฒนาการทุนนิยมไทย*. จัตรทิพย์ นาถสุภา(บรรณาธิการ). (กรุงเทพฯ : ฝ่ายวิชาการ คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523)

⁶¹ Sungsidh Piriyaangsan. *Thai bureaucratic capitalism, 1932-1960*. (Bangkok : Social Research Institute, Chulalongkorn University, 1983.); สังคีต พิริยะรังสรรค์. *ทุนนิยมขุนนางไทย พ.ศ. 2475-2503*. (กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526) ; ทั้งนี้คิดว่าผลงานทั้ง 2 ชิ้นของสังคีต ได้ปรับปรุงมาจากวิทยานิพนธ์ของเขาเรื่อง “Thai Bureaucratic Capitalism, 1932-1960” (M.A. Thesis Department of Economics Thammasat University, 1980)

⁶² สิริลักษณ์ ศักดิ์เกรียงไกร. *ต้นกำเนิดชนชั้นนายทุนในประเทศไทย (พ.ศ. 2398-2453)*. (กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์ , 2523)

⁶³ เรื่องวิทย์ ลิ้มปนาท. “บทบาทของรัฐในระบบทุนนิยมของไทย (พ.ศ. 2475-2500)” วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537

ทางด้านนักวิชาการต่างชาติ 2 ท่าน คือ Akira Suehiro และ Kevin Hewison ก็ยังคงให้ความสำคัญอย่างมากกับบทบาทของรัฐต่อการควบคุมเศรษฐกิจช่วง พ.ศ. 2475-2490 แต่ขณะเดียวกันทั้ง 2 ท่านก็ได้กล่าวถึงกลุ่มทุนไว้ด้วยโดยงานของ อากิระ สุเอฮิโร เรื่อง *Capital Accumulation in Thailand 1855-1985*⁶⁴ ศึกษาเกี่ยวกับการสะสมทุนของกลุ่มทุน โดย สุเอฮิโรมองว่าท่ามกลางกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมนั้นทำให้เกิด “กลุ่มทุนใหญ่” (dominant capital) สามกลุ่ม ประกอบด้วย ทุนรัฐ (state capital) ทุนข้ามชาติ (multinational capital) และทุนขนาดใหญ่ในประเทศ (local big capital) โดยเศรษฐกิจไทยนับตั้งแต่ภายหลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง พ.ศ. 2398 จนถึงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 นั้น กลุ่มทุนที่มีบทบาทมาก มีอยู่สามกลุ่ม คือ หนึ่ง ทุนต่างชาติ โดยเฉพาะทุนสัญชาติอังกฤษ สอง ทุนชาวจีน และสาม ทุนศักดินา อันประกอบด้วย พระมหากษัตริย์ เชื้อพระวงศ์ ขุนนาง และข้าราชการชั้นสูง เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจตามมาด้วย โดย สุเอฮิโร อธิบายเศรษฐกิจไทยช่วง พ.ศ. 2475-2490 ว่าเป็นช่วงที่รัฐพยายามเข้ามามีบทบาทควบคุมเศรษฐกิจ ซึ่งแก่นนำคณะราษฎรอย่าง ปรีดี พนมยงค์และจอมพล ป. พิบูลสงคราม ต่างก็มีเป้าหมายเหมือนกันในการเข้าแทรกแซงกิจกรรมทางเศรษฐกิจ โดยปรีดีนั้นต้องการทำลายผลประโยชน์ของชนชั้นปกครองเดิม และการดำเนินนโยบายดังกล่าวเด่นชัดมากในรัฐบาลสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ช่วง พ.ศ. 2481-2487 ซึ่งรัฐได้เข้ามาผูกขาดอุตสาหกรรมโรงสีข้าวและอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้อง เช่น กิจการประกันภัย การเดินเรือ เป็นต้น นอกจากนี้รัฐยังได้ผูกขาดกิจการนำเข้า การเข้าร่วมกิจการธนาคารพาณิชย์ การเข้าร่วมในอุตสาหกรรมการผลิตและอุตสาหกรรมหัตถกรรม การที่รัฐเข้ามามีบทบาทในกิจการสำคัญๆ ทำให้เกิดระบบ “ทุนนิยมโดยรัฐ” ขึ้น

สอดคล้องกับคำอธิบายข้างต้นผลงานของ เควิน ฮิววิสัน เรื่อง *Bankers and bureaucrats : capital and the role of the state in Thailand*⁶⁵ ได้ศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มทุนธนาคารโดยฮิววิสันได้กล่าวถึงพัฒนาการของทุนในช่วง พ.ศ. 2475-2490 ว่าภายหลังการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 รัฐได้พยายามเข้ามามีบทบาทในการควบคุมเศรษฐกิจอย่างมาก ส่งผลให้กลุ่มทุนต้องปรับตัวให้เข้ากับการดำเนินนโยบายของรัฐ

จากกลุ่มงานที่ได้กล่าวมาเห็นได้ว่าการศึกษาผลกระทบจากการปฏิวัติสยาม 2475 ได้ส่งผลกระทบต่อสังคมไทยไม่เพียงแต่มิติทางการเมืองเท่านั้น ยังส่งผลต่อมิติเศรษฐกิจ วัฒนธรรม อีกด้วยการศึกษาดังกล่าวมานักวิชาการหลากหลายที่สนใจศึกษาเจาะเฉพาะเรื่องลงไป

⁶⁴ Suehiro, Akira. *Capital Accumulation in Thailand 1855-1985*. (Tokyo : Centre for East Asian Cultural Studies, 1989.)

⁶⁵ Hewison, Kevin. *Bankers and bureaucrats : capital and the role of the state in Thailand*. (New Haven, Conn. : Yale University Southeast Asia Studies, Yale Center for International and Area Studies, 1989.)

แปดทศวรรษการเดินทางของ “สอง สี เจ็ด ห้า” : พัฒนาการการรับรู้อดีตของการปฏิวัติสยาม

2475

หากเปรียบเทียบระยะเวลาตลอด 80 ปี นับตั้งแต่การปฏิวัติ 24 มิถุนายน 2475 เป็นการเดินทางแล้วนับได้ว่าเดินทางมาไกลพอสมควร แม้ว่าปัญญาชนสาธารณะบางท่านมีความคิดเห็นว่า 80 ปีพัฒนาการประชาธิปไตยไทยยังน้อยไปหากเทียบกับตะวันตกที่ใช้เวลาร่วมร้อยปีในการปลูกต้นประชาธิปไตยให้หยั่งรากลึกในสังคมอย่างมั่นคง⁶⁶

ในส่วนนี้ผู้เขียนจึงอยากจะนำพาไปทบทวน “การรับรู้อดีต” ของการปฏิวัติสยาม 2475 แต่ละช่วง โดยแบ่งออกเป็น 2 ช่วงขนาดใหญ่ คือ ช่วงระหว่าง พ.ศ. 2475-2525 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่นักวิชาการได้ศึกษาไว้แล้ว และช่วงระหว่าง พ.ศ. 2525 – ปัจจุบัน โดยพิจารณาการรับรู้อดีตผ่านกลุ่มงานเขียนที่ได้กล่าวไว้ในส่วนแรกของบทความ

1. การรับรู้อดีตการปฏิวัติสยาม 2475 ระหว่าง พ.ศ. 2475-2525 : พิจารณาจากงานเขียนเชิง “ประวัติศาสตร์นิพนธ์” การรับรู้อดีตการปฏิวัติสยาม 2475

ในส่วนนี้จะพยายาทบทวนถึงงานเขียนในเชิง “ประวัติศาสตร์นิพนธ์” ที่กล่าวถึงพัฒนาการการรับรู้อดีตของการปฏิวัติ 2475 ในช่วง 50 ปีหลังการปฏิวัติ จากนักวิชาการ 3 ท่าน เริ่มที่นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ เรื่อง การปฏิวัติสยาม 2475 : พรหมแดนแห่งความรู้ (2525) ญัฐพล ใจจริง ในบทความ “การรื้อสร้าง ๒๔๗๕” : ผันจริงของนักอุดมคติ “น้ำเงินแท้” (2548) และประจักษ์ ก้องกีรติ ในบทความ 24 มิถุนาย ในขบวนการ 14 ตุลาฯ: การเมืองและอำนาจของประวัติศาสตร์ (2547)

การรับรู้อดีตเกี่ยวกับ 2475 ช่วงแรก ระหว่างพ.ศ. 2475-2490 นั้น นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ได้เคยกล่าวถึงไว้ในบทความของเขาเมื่อปี 2525 โดยกล่าวถึงงานเขียนชิ้นสำคัญ 3 กลุ่ม ประกอบด้วย **หนึ่ง** งานของหลวงวิจิตรวาทการ เรื่อง การเมืองการปกครองของกรุงสยาม ที่มองว่า การปฏิวัติสยาม 2475 คือการ “พลิกแผ่นดิน” ของขุนนางกับราษฎร **สอง** งานของกลุ่มนักกฎหมาย คือ เดือน บุนนาค ไพโรจน์ ชัยนาม และหลวงประเจิดอักษรลักษณ์ เรื่อง คำอธิบายกฎหมายรัฐธรรมนูญภาค ๑ หลักทั่วไปของกฎหมายรัฐธรรมนูญ และ ภาค ๒ รัฐธรรมนูญสยาม ที่มองว่าการปฏิวัติ 2475 คือ การสร้างระบอบใหม่ตามเจตนารมณ์ทางกฎหมาย และ **สาม** ผลงานเรื่อง สยามรัฐประวัติ ของ ม.ร.ว. ทรงสุจริต นวรัตน์ ที่มองการปฏิวัติ 2475 เป็นการเปลี่ยนรูปแบบการปกครองในเชิงวิวัฒนาการ⁶⁷

⁶⁶ ความคิดเห็นจากสุลักษณ์ ศิวลักษณ์ที่ได้กล่าวไว้ในหลายที่ หลายเวลาอย่างต่อเนื่อง

⁶⁷ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. “ปฏิวัติสยาม 2475 : พรหมแดนแห่งความรู้” *ความคิด ความรู้และอำนาจการเมืองในการปฏิวัติสยาม 2475*. พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : ฟาเหวกัน, 2546), หน้า 8-18

การทบทวนการรับรู้ 2475 ในช่วงแรกเริ่มของสมัยประชาธิปไตยโดยนครินทร์ ฤทธิวิจารณ์ว่า
นำเสนอเพียงงานเขียนที่มองถึงการปฏิวัติสยาม 2475 ในเชิง “บวก” เท่านั้น จึงขาดการนำเสนอถึง “ชุด
ความรู้” ที่มีอยู่หลากหลายในยุคนั้น⁶⁸ อย่างไรก็ตามก็จุดอ่อนดังกล่าวก็ได้มีผู้นำเสนอให้เห็นความหลากหลาย
และซับซ้อนจาก ญัฐพล ใจจริง ในบทความ “การรื้อสร้าง ๒๔๗๕” : ฝันจริงของนักอุดมคติ “น้ำเงินแท้”⁶⁹ ที่
นำเสนอให้เห็นการก่อตัวของความคิด “ปฏิบัติการปฏิวัติ 2475 “ ของกลุ่มนักโทษการเมืองจากเหตุการณ์
กบฏบวรเดชในคุก ที่ได้ถ่ายทอดความคิดผ่านหนังสือพิมพ์ “น้ำเงินแท้” (ซึ่งต่อมากลายเป็นหนังสือ) ที่
เผยแพร่ในคุกและเล็ดลอดออกมาเผยแพร่สู่ภายนอกด้วย⁷⁰ ซึ่งหลังสงครามโลกครั้งที่สองสิ้นสุดลงในบริบท
การเมืองที่เปิดกว้างกลุ่ม “น้ำเงินแท้” ก็เริ่มเผยแพร่งานเขียนของตนเอง และเมื่อเกิดการรัฐประหาร 2490
เปรียบเทียบสถานการณ์กลับมาคืนชีพของฝ่ายรอยัลลิสต์ ที่ได้เดินหน้า “รื้อสร้าง 2475” อย่างเข้มข้นและต่อเนื่อง
นอกจากนี้บทความดังกล่าวของ ญัฐพล ได้กล่าวถึงการฟื้นคืนของกลุ่มอนุรักษ์นิยมนับตั้งแต่ช่วง
หลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา แล้วมีความชัดเจนอย่างมากภายหลังการรัฐประหาร 2490 ในการ
โจมตีการปฏิวัติ 2475⁷¹

จนกระทั่งทศวรรษ 2500 การเมืองไทยภายใต้ “ระบอบฟอซูนอุปถัมภ์” ส่งผลกระทบต่อการรับการ
ปฏิวัติสยาม 2475 อย่างมากเปรียบเทียบ “มรดกกรรมของการปฏิวัติสยาม 2475”⁷² เลยกี่ว่าได้ เพราะทั้ง
ภาครัฐ งานฝ่ายซ้าย และนักวิชาการทั้งฟากอนุรักษ์นิยมและเสรีนิยมเชียร์เจ้า⁷³ ต่างก็ปฏิบัติการสร้างวาท
กรรม “24 มิถุนายน 2475 คือ การชิงสุกก่อนห่าม และคณะราษฎรคือการกำเนิดคณาธิปไตย” ใน
ขณะเดียวกันก็สร้างวาทกรรมหลัก “พระปกเกล้า คือกษัตริย์ประชาธิปไตย ผู้ต่อสู้กับเผด็จการ” ขึ้นมาด้วย

แม้ว่าจะมีงานเขียนประเภทบันทึกความทรงจำจากสมาชิกคณะราษฎรที่ได้เขียนหรือให้สัมภาษณ์
ออกมาอยู่บ้างประปรายในช่วงทศวรรษ 2490, 2500 และ 2510⁷⁴ แต่งานเหล่านี้ก็มีอาจสามารถสื่อ
อารมณ์ความรู้สึกซาบซึ้ง น่าเห็นอกเห็นใจได้เท่างานจากเหล่าบรรดาชาว “น้ำเงินแท้” เสียของ

⁶⁸ โปรดดูบทวิจารณ์จากสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล และพรภิรมย์ เอี่ยมธรรม ใน *วารสารธรรมศาสตร์*. 11,2 (มิถุนายน, 2525),
หน้า 40-47

⁶⁹ โปรดดู ญัฐพล ใจจริง. “การรื้อสร้าง ๒๔๗๕” : ฝันจริงของนักอุดมคติ “น้ำเงินแท้” ใน *ศิลปวัฒนธรรม*. 27,2 (ธันวาคม
2548), หน้า 78-117 ; แล้วมีการตีพิมพ์ฉบับเต็มอีกครั้งใน “การปฏิวัติ 2475 และ “รอยัลลิสต์” : การเมือง กับ “ระบอบ
กลายพันธุ์” รัฐศาสตร์สาร. 29,1 (มกราคม-เมษายน 2550) , หน้า 263-352

⁷⁰ ญัฐพล ใจจริง. “การรื้อสร้าง ๒๔๗๕” : ฝันจริงของนักอุดมคติ “น้ำเงินแท้”, หน้า 88-89

⁷¹ โปรดดู เรื่องเดียวกัน, หน้า 90-105

⁷² ประจักษ์ ก้องกีรติ. “24 มิถุนาฯ ในขบวนการ 14 ตุลาฯ : การเมืองและอำนาจของประวัติศาสตร์” *วารสารสถาบัน
พระปกเกล้า*. 2,2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2547), หน้า 51

⁷³ ผู้เขียนยืมคำมาจาก สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล โปรดดูสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล. “24 มิถุนา: การตีความ 4 แบบ”, อ้างแล้ว

⁷⁴ ญัฐพล ใจจริง. “การรื้อสร้าง ๒๔๗๕” : ฝันจริงของนักอุดมคติ “น้ำเงินแท้”, หน้า 105

คณะราษฎรจึงเป็นเสี่ยงที่แผ่วเบาเสียเหลือเกินส่วนทางกลับเสี่ยงจากงานอนุรักษ์นิยมที่ดั่งขึ้นเรื่อยๆ พร้อมกับการขยายตัวของเครือข่ายสีน้ำเงินตลอดช่วงทศวรรษ 2490 – ทศวรรษ 2510⁷⁵

ในช่วงทศวรรษ 2510 นอกเหนือจากงานสารคดีการเมืองจากเครือข่าย “น้ำเงินแท้” แล้วยังมีงานวิชาการประวัติศาสตร์ (อนุรักษ์นิยม) และงานแนวพัฒนาการทางการเมืองที่ผลิตออกมา ตัวอย่างนักวิชาการที่มีบทบาทอย่างมาก คือ ชัยอนันต์ สมุทวณิช⁷⁶ ทั้งในฐานะบรรณาธิการและผลิตผลงานที่เกี่ยวข้องกับการปฏิวัติสยาม 2475 เช่น แผนพัฒนาการเมืองฉบับแรกของไทย: คำกราบบังคมทูลของเจ้านายและข้าราชการให้เปลี่ยนแปลงการปกครอง ร.ศ. 103 (2513) สัตว์การเมือง (2514) เป็นต้น และสัญลักษณ์ ศิวลักษณ์ บรรณาธิการวารสาร “สังคมศาสตร์ปริทัศน์” วารสารทางวิชาการที่มีอิทธิพลต่อนักศึกษามากเล่มหนึ่ง ก็ได้มีการตีพิมพ์รวมบทความเกี่ยวกับการปฏิวัติสยาม 2475 ใน สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับเดือนมิถุนายน 2515 โดยบทความในฉบับส่วนใหญ่ต่างมีทัศนะต่อการปฏิวัติในแง่ลบ (จะมีเพียงบทความของเสถียร ศูภโสภณ เท่านั้นที่ไม่มีทัศนะแง่ลบ)⁷⁷ ด้วยสภาวะทางสังคมการเมืองและสิ่งพิมพ์เชิงวิชาการช่วงทศวรรษ 2510 ที่ได้กล่าวมา มีอิทธิพลต่อความคิดและการเคลื่อนไหวของนักศึกษาโดยขบวนการนักศึกษามองว่า รัฐบาลเผด็จการทหารจอมพลถนอม กิตติขจร เป็นทายาทของคณะราษฎร เหตุการณ์ 24 มิถุนายน 2475 จึงเป็นจุดเริ่มต้นของ “วงจรอุบาทว์ทางการเมือง” การเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 จึงเป็นการเคลื่อนไหวเพื่อโค่นล้มเผด็จการทหารที่เป็นสิ่งตกค้างจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยนักศึกษาได้นำเอาวาทกรรมกษัตริย์ต่อต้านเผด็จการมาเป็นหนึ่งในพลังทางความคิดในการเคลื่อนไหวทางการเมืองจนบรรลุผล⁷⁸

กล่าวโดยสรุปการรับรู้ที่ดีของการปฏิวัติสยาม 2475 ตั้งแต่ทศวรรษ 2500 จนถึงก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เป็นที่รับรู้อย่างกว้างขวางในเชิงลบ อย่างไรก็ตามภายหลังจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ก็มีความพยายามในการรื้อฟื้นภาพลักษณ์ของคณะราษฎรผ่านนายปรีดี พนมยงค์ จากนิสิตนักศึกษาและกลุ่มนายสุพจน์ ด่านตระกูล แต่ทว่าเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ก็ทำให้กระบวนการรื้อฟื้นหยุดชะงักลง

⁷⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 105

⁷⁶ โปรดดูรายละเอียด ประจักษ์ ก้องกีรติ. “24 มิถุนาฯ ในขบวนการ 14 ตุลาฯ : การเมืองและอำนาจของประวัติศาสตร์”, 64-65

⁷⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 62, 66

⁷⁸ โปรดดู สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล. ประวัติศาสตร์ที่เพิ่งสร้าง : รวมบทความเกี่ยวกับกรณี 14 ตุลา และ 6 ตุลา.

(กรุงเทพฯ : 6 ตุลาวัลย์, 2544) ; ประจักษ์ ก้องกีรติ. “24 มิถุนาฯ ในขบวนการ 14 ตุลาฯ : การเมืองและอำนาจของประวัติศาสตร์”,

จนกระทั่งถึงช่วงกลางทศวรรษ 2520 ที่เริ่มมีผลงานทางวิชาการของนักวิชาการแนวเสรีนิยมที่ได้นำการปฏิวัติสยาม 2475 กลับมาพิจารณาใหม่อีกครั้ง⁷⁹

พัฒนาการการรับรู้อดีตการปฏิวัติ 2475 พ.ศ. 2525 - ปัจจุบัน

การกลับมาเป็นประเด็นสนใจในวงวิชาการอีกครั้งอยู่ที่วาระครบรอบ 50 ปีการปฏิวัติ 2475 ในปีนั้นมีการนำเสนอผลงานของนครินทร์ ที่ทบทวนพรมแดนความรู้ (และความไม่รู้) การปฏิวัติสยาม 2475 โดยพยายามก้าวข้ามข้อถกเถียงสำคัญสองประการ คือ “ชิงสุกก่อนห่าม” และ “การปฏิวัติที่ไม่สมบูรณ์” ในปีนั้นยังมีการ จัดงาน 50 ปี อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย : ทบทวนประวัติศาสตร์คณะราษฎร ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และการตีพิมพ์วารสารธรรมศาสตร์ ฉบับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ซึ่งมีชาวนิติเวช เกษตรศิริเป็นผู้นำคนสำคัญในการจัดงานนำประเด็นเรื่องการปฏิวัติสยาม 2475 กลับมาสู่วงวิชาการอีกครั้ง โดยมีมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ที่มีชาวนิติเวช เป็นแกนนำคนสำคัญได้มีส่วนสำคัญในการนำการปฏิวัติ 2475 กลับสู่การถกเถียงในวงวิชาการอีกครั้ง ทั้งในการจัดเสวนาและการตีพิมพ์งานเขียนที่เกี่ยวข้องกับการปฏิวัติสยาม 2475 ออกสู่สาธารณะอย่างต่อเนื่อง

ช่วงกลางทศวรรษ 2520 นี้ได้มีงานวิชาการ ทั้งในรูปแบบตำรา งานวิจัย วิทยานิพนธ์ออกมาอย่างต่อเนื่อง โดยได้ประเมินการปฏิวัติสยาม 2475 ในทางบวกมากขึ้นและก้าวหลุดออกจากกรอบการอธิบายแนวประวัติศาสตร์แบบอนุรักษนิยม พัฒนาการทางการเมือง และงานฝ่ายซ้าย ผลงานที่โดดเด่นในช่วง 2525-2535 เช่น นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ เรื่อง “ประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาของการเปลี่ยนระบอบการปกครองสยามระหว่าง พ.ศ. 2470 -2480” (2528) อารังศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์. “รัฐประหาร 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476” (2530) อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ เรื่อง “ความเปลี่ยนแปลงของสำนึกทางประวัติศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ถึงพ.ศ. 2475” (2531) อัจฉราพร กมฺพพิสมัยเรื่อง “ปัญหาภายในสังคมไทยก่อนการปฏิวัติ 2475 : ภาพสะท้อนจากงานเขียนทางหนังสือพิมพ์” (2532) เป็นต้น นอกจากงานแนวเสรีนิยมที่กล่าวมา ยังมีงานศึกษาที่อาศัยทฤษฎีมาร์กซิสต์มาประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์ถึงการปฏิวัติสยาม 2475 ในมิติทางเศรษฐกิจสังคม จากนักวิชาการชาวไทยที่สังกัดอยู่ในกลุ่มเศรษฐศาสตร์การเมือง คือ ผลงานของไชยันต์ รัชชกูล เรื่อง “The Social and State Formation in Siam 1855-1932” (2527) และนักวิชาการต่างชาติ คือผลงานของอากิระ สุกะอิโร เรื่อง “Capital Accumulation

⁷⁹ ธีรพล ใจจริง. “การรื้อสร้าง ๒๔๗๕” : ฝันจริงของนักอุดมคติ “น้ำเงินแท้”, หน้า 105 ; นอกจากนี้ในเดือนธันวาคม ปี 2516 มีการตีพิมพ์บันทึกความทรงจำเกี่ยวกับการปฏิวัติสยาม 2475 โดยสมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทยในหนังสือชื่อ **เบื้องแรกประชาธิปไตย : บันทึกความทรงจำของผู้อยู่ในเหตุการณ์สมัย พ.ศ. 2475-2500**. (กรุงเทพฯ : สมาคมฯ, 2516)

in Thailand 1855-1985" (2532) และ เควิน ฮิววิตสัน เรื่อง "Bankers and bureaucrats : capital and the role of the state in Thailand" (2532)

ในวาระครบรอบ 60 ปีการปฏิวัติ 2475 ก็ได้มีการจัดงานระลึกถึง ดังเช่น การจัดงานโดย คณะกรรมการ 60 ปีประชาธิปไตย ซึ่งเป็นคณะกรรมการที่รวมคนจากทุกภาคส่วนทั้งนักวิชาการในมหาวิทยาลัย ปัญญาชนสาธารณะ นักเคลื่อนไหวองค์กรพัฒนาเอกชน นักการเมือง ข้าราชการ แล้วมีการตีพิมพ์หนังสือ 60 ปีประชาธิปไตยไทย⁸⁰ ส่วนทางด้านการศึกษา มีหนังสือสำคัญๆ ที่ออกสู่สาธารณะ อาทิ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ เรื่อง "การปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475" ชาญวิทย์ เกษตรศิริ เรื่อง "2475 การปฏิวัติของสยาม"

บริบททางการเมืองก่อนวาระครบรอบ 60 ปี 2475 เพียงไม่กี่ เดือนเศษนั้นตรงกับ การขับไล่รัฐบาล พลเอกสุจินดา คราประยูร คือ เหตุการณ์ "พฤษภาทมิฬ" ท่ามกลางบรรยากาศทางการเมืองที่เต็มไปด้วยความหวังที่จะพัฒนาก้าวไปสู่ประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ที่มีรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง มีการรณรงค์รับร่างรัฐธรรมนูญ ฉบับ ปี 2540 ที่เรียกขานกันว่า "รัฐธรรมนูญฉบับประชาชน" ซึ่งท่ามกลางบรรยากาศทางการเมืองที่เต็มไปด้วยความหวังสู่ประชาธิปไตยนั้น กลับสวนทางกลับประเด็นเรื่อง 2475 ที่ค่อยๆ ถูกกลืนเลือนลงไป ดังจะเห็นได้จากข้อเขียนจากนักสื่อสารมวลชน และนักวิชาการรุ่นใหม่สองท่านที่กล่าวถึงบรรยากาศครบรอบ 70 ปี และครบ 6 รอบ (72 ปี) การปฏิวัติ 2475 ดังนี้

"สังคมไทยจึงมีความชอบธรรมอย่างยิ่งที่จะลืม การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน 2475"⁸¹

และ "บทความนี้ขอเป็นส่วนหนึ่งในการเฉลิมฉลองวาระครบ 6 รอบแห่งการปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475 ในความเงียบ แต่เป็นจุดเริ่มต้นของวันชาติที่แท้จริง"⁸²

การรำลึกถึงการปฏิวัติสยาม 2475 ช่วงกลางทศวรรษ 2530 ถึงทศวรรษ 2540 คงเป็นเพียงการจัดเสวนาในรั้วมหาวิทยาลัย และการระลึกถึงอยู่บ้างแต่ก็ได้เอิกเริกใหญ่โต ส่วนด้านสิ่งพิมพ์ งานวิชาการก็มีผลงานค่อยๆ ทะยอยออกมาเป็นระยะ ตัวอย่างงานชิ้นสำคัญ เช่น แมททีว คอปแลนด์ (Matthew Copeland) เรื่อง "Contested Nationalism and the 1932 Overthrow of the Absolute Monarchy in Siam" (2536) นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. "พลังของแนวคิดชาติ-ชาตินิยมกับการเมืองไทยในสมัยแรกเริ่มของรัฐประชาชาติ"(2542) กุลลดา เกษบุญชู มีดี เรื่อง "The Rise and decline of Thai absolutism" (2543)

⁸⁰ สุชาติ ยิ้มประเสริฐ. (บรรณาธิการ). 60 ปีประชาธิปไตยไทย (กรุงเทพฯ : คณะกรรมการ 60 ปีประชาธิปไตย), 2536

⁸¹ ไพรตดู ธนาพล อิวสกุล "70 ปี 24 มิถุนา : ความหลงลืมทางประวัติศาสตร์" กรุงเทพธุรกิจ วันที่ 24 มิถุนายน 2545

⁸² ณัฐพล ใจจริง. "๕๕๕" กับ MY Country Thailand : ความเคลื่อนไหวทางการเมือง ความคิดทางเศรษฐกิจ และประวัติศาสตร์นิพนธ์ 'แบบชาตินิยมวิพากษ์' ของพระสารสาสน์พลขันธ์" รัฐศาสตร์สาร. 25,1(2547) , เจริญรณ หน้า 255

เป็นต้น งานเหล่านี้เป็นการศึกษาตามแนวทางเสรีนิยมที่มีทั้งการสานต่อ และนำเสนอการปฏิวัติในมุมมองที่หลากหลายออกไป ต่อจากงานแนวเสรีนิยมในช่วงทศวรรษ 2520- กลางทศวรรษ 2530 และในช่วงทศวรรษ 2540 ก็ได้มีงานศึกษาการปฏิวัติสยามที่ขยายขอบเขตออกไปมากกว่ามิติทางเศรษฐกิจ การเมือง ดังเช่น งานที่อาศัยแนวคิดโพสต์โมเดิร์นในการศึกษาเกี่ยวกับอนุสาวรีย์ ของมาลินี คุ่มสุภาเรื่อง “นัยทางการเมืองของอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยในสังคมไทย” (2541) การแพทย์-การสาธารณสุข ของทวีศักดิ์ เผือกสม เรื่อง *เชื้อโรค ร่างกาย และรัฐเวชกรรม : ประวัติศาสตร์การแพทย์สมัยใหม่ในสังคมไทย และเกี่ยวกับศิลปะ-สถาปัตยกรรมของชาติ* ประกิตนันทการ. *การเมืองและสังคมในศิลปะสถาปัตยกรรม สยามสมัยไทยประยุกต์* ชาทินิยม. (2547), *คณะราษฎรฉลองรัฐธรรมนูญ : ประวัติศาสตร์การเมืองหลัง 2475 ผ่านสถาปัตยกรรม “อำนาจ”*. (2548) ทั้งนี้คงต้องกล่าวรวมไปถึงผลงานของนักวิชาการรุ่นใหม่อย่าง ณัฐพล ใจจริง ที่มีผลงานเกี่ยวกับ การปฏิวัติสยาม 2475 ตีพิมพ์อย่างต่อเนื่องตั้งแต่กลางทศวรรษ 2540 เป็นต้นมาด้วย⁸³

ในช่วงทศวรรษ 2540 ก็ยังมีงานศึกษา “ประวัติศาสตร์นิพนธ์” ของการปฏิวัติสยาม 2475 ของ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์เมฆไตรรัตน์ เรื่อง *กรณี ร.7 ทรงสละราชสมบัติ : การตีความและการสานต่อความหมายทางการเมือง*⁸⁴ เป็นการศึกษาเกี่ยวกับ “ความรู้” เกี่ยวกับวาทกรรม “พระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย” ซึ่งมีความเกี่ยวพันกับการปฏิวัติสยาม 2475 จากกรณีการสละราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 ทั้งนี้ “ความรู้” นั้นมีอยู่หลายชุด โดยนครินทร์มุ่งศึกษากระบวนการจัดการความจริงที่แบ่งได้สองแบบแผน คือ แบบจารีต ได้แก่ เรื่องเล่า งานเขียน ตีพิมพ์ และกระบวนการจัดการความจริงแบบใหม่ ได้แก่ การสถาปนาการรับรู้และคำอธิบายให้อยู่คู่กับสถาบันรัฐสภา มหาวิทยาลัยเปิด (สุโขทัยธรรมาธิราช) องค์การอิสระ (สถาบันพระปกเกล้า) และงานพระราชพิธี วันหยุดราชการ โดยความรู้ที่ถูกสถาปนาขึ้นถือเป็นคู่ตรงข้ามกับคณะราษฎรที่ถูกให้ความหมายว่าเป็นฝ่ายที่ต้องการผูกขาดอำนาจและบริหารประเทศโดยไม่ฟังเสียงใคร และวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอกของเขาเรื่อง “A Cultural Explanation of the 1932 Political Change in Siam : Power of Narration and National Identity in Thai Politics”⁸⁵ ก็ชี้ให้เห็น “ความรู้” หรือ “เรื่องเล่า” เกี่ยวกับการปฏิวัติสยาม 2475 นั้นมีอยู่หลากหลายแนวทางในการอธิบาย ซึ่งถูกสร้างขึ้นมา

⁸³ เช่น งานหลายชิ้นที่ได้กล่าวอ้างถึงในบทความนี้

⁸⁴ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. *กรณี ร.7 ทรงสละราชสมบัติ : การตีความและการสานต่อความหมายทางการเมือง*. (กรุงเทพฯ : คบไฟ, 2549) ; ปรับปรุงจาก นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. *การสละราชสมบัติในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว : ศึกษากระบวนการจัดการ “ความจริง” ว่าด้วยพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย*. (กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2547)

⁸⁵ Nakharin Mektrairat. “A Cultural Explanation of the 1932 Political Change in Siam : Power of Narration and National Identity in Thai Politics” (Ph.D Thesis Submitted to the Graduate School of Asia -Pacific Studies, Waseda University , 2004.)

โดยนักคิด นักเขียน นักประวัติศาสตร์ (ทั้งนักประวัติศาสตร์สมัครเล่น และนักประวัติศาสตร์อาชีพ) และรวมไปถึงสถาบันทางสังคมต่างๆ ในสังคมไทย โดย “เรื่องเล่า” แต่ละชุดนั้นมีผลต่อการรับรู้และความทรงจำของคนในสังคมด้วย

ผลงานทั้ง 2 เรื่องของนครินทร์ได้ก้าวไปไกลกว่า งานประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่เน้นศึกษาวรรณกรรมเท่านั้น เพราะนครินทร์ได้อธิบายถึง “เรื่องเล่า” (ในฐานะความรู้อย่างหนึ่ง) ที่สัมพันธ์กับสถาบันการเมือง หน่วยงานภาครัฐ สถาบันการศึกษา และ “พิธีกรรม” ในปัจจุบันที่สะท้อนให้เห็นนัยยะความหมายของการปฏิวัติสยาม 2475 การศึกษาเกี่ยวกับ “ความรู้” การปฏิวัติสยาม 2475 ที่กล่าวมาเป็นการ “บุกเบิก” ศึกษาเรื่องการปฏิวัติสยาม 2475 ให้ขยายขอบเขตออกไปมากยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาต่อไปในอนาคตโดยเฉพาะบริบททางสังคมการเมืองในปัจจุบันที่ได้มีการนำเอาการปฏิวัติสยาม 2475 ทั้งฐานะเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์และในฐานะ “ความรู้” ทางประวัติศาสตร์ มาใช้เป็นเครื่องมือทางการเมือง

การหวนกลับมาของ “การปฏิวัติสยาม 2475” ภายหลังการรัฐประหาร 19 กันยายน 2549

การรัฐประหาร 19 กันยายน 2549 ได้นำประเด็นเรื่อง “การปฏิวัติ 24 มิถุนายน 2475” กลับมาสู่ความสนใจอีกครั้ง⁸⁶ หลังจากประเด็นนี้อยู่ในสถานะ “เงียบ” มากกว่าทศวรรษ⁸⁷ การกลับมาคราวนี้ส่งผลให้เกิดความ “คึกคัก” ทั้งในรั้วมหาวิทยาลัย และรวมถึงนอกรั้วมหาวิทยาลัยที่มีการเสวนากันอย่างกว้างขวาง ทั้งในร้านหนังสือ โรงแรม และสถานที่สาธารณะ (รวมทั้งสถานที่ของเอกชน) ต่างๆ

การกลับมาของการปฏิวัติ 2475 ไม่ได้มีเพียงในวงวิชาการเท่านั้น การกลับมาครั้งนี้ได้ปรากฏในขบวนการทางการเมือง “คนเสื้อแดง” ด้วย ในยุคสมัยปัจจุบันที่การติดต่อสื่อสาร ได้ก้าวหน้าไปอย่างมากตามเทคโนโลยีสารสนเทศที่มีอยู่หลากหลาย การเคลื่อนไหวของคนเสื้อแดงนั้นมี “สื่อ” ที่ให้ข่าวสาร ความรู้ อยู่หลายช่องทาง อาทิ ทีวีดาวเทียม คลื่นวิทยุ อินเทอร์เน็ต วารสาร ฯลฯ โดยส่วนหนึ่งของสื่อได้มีการนำเสนอเนื้อหาสาระเกี่ยวข้องกับการปฏิวัติสยาม 2475 ด้วย

ผู้เขียนมองว่าคนเสื้อแดงได้นำเอา “ความรู้” เกี่ยวกับการปฏิวัติสยาม 2475 มาใช้เป็นเครื่องมือในการต่อสู้กับกลุ่มคนที่เขาเรียกว่า “อำมาตย์” ทั้งนี้ในวารสารทางการเมืองของคนเสื้อแดง คือ **วอยซ์ ออฟ**

⁸⁶ รวมถึงอีกหลายประเด็นที่ทำให้คนในสังคมย้อนกลับมาทบทวนตัวเอง ดู เมื่อ “คำ ผกา” เขียนเรื่องข้อดีของการทำรัฐประหารปี 2549 ??? **มติชนออนไลน์**. วันที่ 9 กันยายน 2555.

http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1347181474&grpid=03&catid=03 [ออนไลน์]. (26 มีนาคม 2556)

⁸⁷ โปรดดู ธนาพล อิวสกุล “70 ปี 24 มิถุนา : ความหลงลืมทางประวัติศาสตร์” **กรุงเทพธุรกิจ** วันที่ 24 มิถุนายน 2545

ทักษิณ ที่ต่อมาได้เปลี่ยนเป็น **เร็ด พาวเวอร์**⁸⁸ ได้มีการนำเสนอถึงเรื่องราวเกี่ยวกับการปฏิวัติสยาม 2475 คณะราษฎร และบุคคลสำคัญ โดยเฉพาะนายปรีดี พนมยงค์อย่างต่อเนื่อง (ควบคู่ไปกับการนำงานฝ่ายซ้ายกลับมาตีพิมพ์ การนำเสนอบทความที่วิเคราะห์ตามแบบฉบับฝ่ายซ้าย และบทความวิชาการ) ด้วยเหตุนี้ทำให้ การปฏิวัติสยาม 2475 เป็นที่รับรู้อย่างแพร่หลายในมวลชนเสื้อแดง⁸⁹ นอกจากนี้สื่อทีวีอินเทอร์เน็ตที่เป็นที่นิยมของคนเสื้อแดง ก็มีการตั้งชื่อที่สะท้อนให้เห็นถึงนัยยะที่แฝงอยู่ คือ ทีวีเสื้อแดง <http://www.2475.tv/> ที่ได้นำเอา พ.ศ. การปฏิวัติล้มระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาตั้งเป็นชื่อเว็บไซต์

นอกจากนี้มีการเคลื่อนไหวของนักวิชาการทางด้านกฎหมายกลุ่มหนึ่งในนามนิติราษฎร์ เป็นกลุ่มที่มีบทบาทในการวิพากษ์การเมือง รัฐธรรมนูญ และกฎหมายต่างๆ อย่างมากในปัจจุบัน โดยทางกลุ่มได้เปิดตัวอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 19 กันยายน 2553 โดยหลักการในการก่อตั้งกลุ่มนั้น มีบางส่วนที่เกี่ยวข้องกับการปฏิวัติสยาม 2475 ซึ่งวรเจตน์ ภาคีรัตน์ 1 ใน 7 สมาชิกนิติราษฎร์ได้กล่าวว่า

“...เราตั้งใจใช้คำว่า “ราษฎร” เพื่อเชื่อมโยงความคิดความอ่านของพวกเราย้อนกลับไปที่คณะราษฎร ซึ่งกล้าหาญและเสียสละในการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบที่กษัตริย์อยู่ใต้รัฐธรรมนูญ”⁹⁰ โดยกลุ่มนิติราษฎร์มีผลงานเชิงประจักษ์มากมาย อาทิ การจัดการเสนา การแสดงความคิดเห็นผ่านสื่อ การเผยแพร่ความรู้ทางวิชาการ และเอกสารหายากผ่านเว็บไซต์ของกลุ่ม⁹¹ เป็นต้น

ในวาระครบรอบ 80 ปี การปฏิวัติสยาม 2475 ท่ามกลางบริบทสังคมการเมืองหลังการรัฐประหาร 19 กันยายน 2549 ได้นำประเด็น การปฏิวัติ 2475 กลับมาเป็นข้อถกเถียงอีกครั้ง พร้อมกับประเด็นทางการเมืองอื่นๆ ในวาระครบรอบ 80 ปี การปฏิวัติ 2475 ได้มีกระแสการตื่นตัวอย่างมาก ในวงการ

⁸⁸ วารสารดังกล่าวได้มีข้อมูลอ้างว่ามียอดจำหน่ายถึง 30,000 ฉบับ ดู “เสื้อแดง RED POWER วางแผนปฐมฤกษ์วันนี้” <http://thaienews.blogspot.com/2010/07/red-power.html> [ออนไลน์] (22 มีนาคม 2556)

⁸⁹ ผู้เขียนคิดว่าอย่างน้อยก็ได้รับรู้ถึงจุดกำเนิดระบอบประชาธิปไตย, บุคคลสำคัญ, รวมถึงเรื่องราวเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น แม้ว่าอาจจะไม่ได้รู้อย่าง “ลึกซึ้ง” ในเชิง “วิชาการ” แต่ในสังคมที่ประวัติศาสตร์ฉบับทางการไม่มี “พื้นที่” ให้กับ การปฏิวัติสยาม 2475 การรับรู้ในลักษณะดังกล่าวจึงเป็นนิมิตหมายอันดีที่จะนำไปสู่การรับรู้ประวัติศาสตร์อย่างครอบคลุมอย่างหลากหลาย

⁹⁰ ดารินทร์ อินทร์เหมือน. “เปิดตัวเว็บไซต์ ‘นิติราษฎร์’ เปิดแนวรบทางความคิด ตีโต้อาวุธทางปัญญา” *ฟ้าเดียวกัน*. 8,2 (ตุลาคม-ธันวาคม 2553) หน้า 10-18

⁹¹ หนึ่งในนั้นมีการเผยแพร่ ประกาศคณะราษฎรฉบับที่ 1 ซึ่งเมื่อไม่นานมานี้เป็นประเด็นร้อน จากกรณีทีหน่วยงานภาครัฐได้ “บล็อก” การเผยแพร่เอกสารดังกล่าว แต่ทว่าในทางตรงข้ามการยั่วยุกลับยิ่งทำให้คนมีความสนใจและต้องการหาอ่านมากขึ้น ซึ่ง ณ ปัจจุบันประกาศคณะราษฎรกลายเป็นเอกสารประวัติศาสตร์ที่มีการเผยแพร่มากที่สุดชิ้นหนึ่งเลยก็ว่าได้

หนังสือมีหนังสือที่เกี่ยวข้องกับการปฏิวัติออกสู่ตลาด เช่น ปฏิวัติ 2475 และรัฐธรรมนูญ⁹² จุลสารจดหมาย เหตุธรรมศาสตร์ ฉบับ 80 ปีการปฏิวัติ 2475⁹³ พระยาพหลฯ นายกรัฐมนตรี ผู้ซื้อสัตย์⁹⁴ และหนังสือตีพิมพ์ ข้า เพื่อร่วมรำลึกถึง 80 ปีการปฏิวัติ เช่น ทหารเรือปฏิวัติ⁹⁵ อวสานสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในสยาม⁹⁶ มีการทำ สารคดี 2475⁹⁷ ในโอกาสครบรอบ 80 ปีการปฏิวัติสยาม 2475 โดยออกอากาศทางทีวีสาธารณะ Thai PBS แต่ก็ต้องมีอันเลือนหายจากกำหนดการเดิมในเดือนมิถุนายนมาเป็นเดือนกรกฎาคมแทน

มีการจัดงานเสวนาในรั้วมหาวิทยาลัยต่างๆ อย่างคึกคัก นอกั้วมหาวิทยาลัยงานเสวนา อาทิ ร้านหนังสือ การชุมนุมโดยคนเสื้อแดง รวมถึงการเคลื่อนไหวโดยกลุ่ม นักศึกษาคนรุ่นใหม่ในนามกลุ่ม คณะราษฎรที่ 2⁹⁸ เป็นต้น ที่กล่าวมาทั้งหมดเห็นได้ว่าการกลับมาสู่การรับรู้ในสังคมครั้งล่าสุดของการ ปฏิวัติสยาม 2475 คราวนี้ มีความคึกคักเป็นอย่างมาก ซึ่งสอดคล้องกับบริบททางสังคมการเมืองปัจจุบันที่มีความ “ร้อนแรง” และ “ตื่นตัว” ไปทั่วอย่างกว้างขวาง

บทสรุป

สิ่งที่ได้กล่าวมาทั้งหมดแต่ต้นเป็นความพยายามในการสำรวจวรรณกรรมเกี่ยวกับการปฏิวัติสยาม 2475 ให้ครอบคลุมทุกมิติมากที่สุด โดยเน้นหนักไปที่งานวิชาการตั้งแต่ช่วงครึ่งหลังทศวรรษ 2525 เป็นต้น มาจนถึงปัจจุบัน แม้ว่าจะมีงานศึกษาการล่มสลายระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และการปฏิวัติสยาม 2475 จำนวนมากมาย แต่ก็ยังคงมีหลายประเด็นที่ยังคงรอการศึกษามาก เช่น ผลกระทบจากการปฏิวัติที่มี

⁹² อารังศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์. *ปฏิวัติ 2475 และรัฐธรรมนูญ*. (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2555)

⁹³ ณัฐพล ใจจริง. (บรรณาธิการ). *จุลสารจดหมายเหตุธรรมศาสตร์*. ปีที่ 16. (16 มิถุนายน 55-พฤษภาคม 56)

⁹⁴ ส.พลายน้อย. *พระยาพหลฯ นายกรัฐมนตรี ผู้ซื้อสัตย์*. (กรุงเทพฯ : มติชน, 2555)

⁹⁵ นายหนวย. *ทหารเรือปฏิวัติ*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : มติชน, 2555

⁹⁶ บัทสัน, เบนจามิน เอ. *อวสานสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในสยาม*. กาญจน์ ละอองศรี และยุพา ชุมจันทร์ (บรรณาธิการ แปล). พิมพ์ครั้งที่ 3. (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2555)

⁹⁷ ดูบทวิพากษ์ ใน ภิญญพันธุ์ พจนะลาวัณย์. *บทวิพากษ์ “สารคดี 2475 ThaiPBS-“ไม่ใช่ของประชาชนตามที่เขา หลอกหลวง”* [ออนไลน์]<http://www.siamintelligence.com/2475-documentary-thaipbs/> (24 มีนาคม 2556) ; ข่าวสดออนไลน์. *ฟังเสียงวิพากษ์สารคดี 2475 ไทยพีบีเอส..ความจริงที่เลือกข้าง !*

[ออนไลน์]http://www.khaosod.co.th/view_newsonline.php?newsid=TVRNME16WTBNVGd6T1E9PQ== (24 มีนาคม 2556)

⁹⁸ “คุยกับคณะราษฎรที่ 2 พร้อมคลิปเปิดตัวกิจกรรมสัปดาห์คณะราษฎร คัดค้านอำนาจนอกรัฐธรรมนูญ” *ประชาไท*. <http://www.prachatai3.info/journal/2012/06/41172> (25 มีนาคม 2556)

ต่อท้องถิ่น ต่างๆ⁹⁹ เป็นต้น และได้ทบทวนพัฒนาการการรับรู้ที่ดีของการปฏิวัติสยาม 2475 ตลอด 80 ปีที่ผ่านมา ซึ่งผู้เขียนคิดว่างานสำรวจพรมแดนความรู้ (และงานประวัติศาสตร์นิพนธ์) มีความจำเป็นอย่างยิ่งยวดที่จะพิจารณาเขียนท่ามกลางบริบทอันสัมพันธ์กับสังคมการเมืองในแต่ละยุคสมัยด้วย บทความนี้คงเป็นเพียงการศึกษาโดยสังเขป และยังคงต้องการการศึกษาอย่างลึกซึ้งต่อไป

⁹⁹ เมื่อไม่นานมานี้มีงานศึกษาที่น่าสนใจของกันย์ ชโลธรังสี. “ทัศนะของปัญญาชนอีสานต่อการเมืองในระบบประชาธิปไตยระยะแรกเริ่ม” *จุลสารจดหมายเหตุธรรมศาสตร์*. (16 มิถุนายน 55-พฤษภาคม 56), หน้า 59-71

บรรณานุกรม

- กัปคุฤทัย ปุณฺณคานนท์. “การปลูกฝังอุดมการณ์ประชาธิปไตย ศึกษาผ่านหนังสือเรียนสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมือง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552
- แก่งกิจ กิตติเรียงลาภ. “สถานะของวิวัฒนาการด้วยการเปลี่ยนรูปของประเทศไทยภายหลัง 2475” **จุลสารจดหมายเหตุธรรมศาสตร์**.16 (มิถุนายน 2555-พฤษภาคม 2556), หน้า 11 - 37
- จิรวัดณ์ แสงทอง. “ชีวิตประจำวันของชาวสยามในกรุงเทพฯ พ.ศ. 2426-2475” วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคณะ. **ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจและสังคม**. กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์, 2527
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. **การเป็นสมัยใหม่กับแนวคิดชุมชน**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2553
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. **แผนพัฒนาการเมืองฉบับแรกของไทย: คำกราบบังคมทูลของเจ้านายและข้าราชการให้เปลี่ยนแปลงการปกครอง ร.ศ. 103**. พระนคร : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, 2513
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. **การเมือง-การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทย 2411-2475**. กรุงเทพฯ : บรรณกิจ, 2523
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. “ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475” ใน **วารสารธรรมศาสตร์**. 11,2 (มิถุนายน 2526) , หน้า 54-61
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. **100 ปี แห่งการปฏิรูประบอบราชาการ : วิวัฒนาการของอำนาจรัฐและอำนาจการเมือง**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : สถาบันนโยบายศึกษา, 2541
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช และชัตติยา กรวรรณสุต. **เอกสารการเมือง-การปกครองของไทย พ.ศ. 2417-2477**. กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2518
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และอรรังศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์. **ปฏิวัติ 2475**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2552
- ชาติรี ประทีปนันทการ. **การเมืองและสังคมในศิลปสถาปัตยกรรม สยามสมัย ไทยประยุกต์ ขาดินนิยม**. กรุงเทพฯ : มติชน, 2547
- ชาติรี ประทีปนันทการ. **คณะราษฎรฉลองรัฐธรรมนูญ : ประวัติศาสตร์การเมืองหลัง 2475 ผ่านสถาปัตยกรรม “อำนาจ”**. กรุงเทพฯ : มติชน, 2548
- ชาติรี ประทีปนันทการ. **ศิลปะ-สถาปัตยกรรมคณะราษฎร : สัญลักษณ์ทางการเมืองในเชิงอุดมการณ์**. กรุงเทพฯ : มติชน, 2552

ชาติชาย พณานานนท์. “การเปลี่ยนแปลงการปกครองไทย พ.ศ. 2475” ใน *การปฏิวัติครั้งสำคัญของ*

โลก. วุฒิชัย มูลศิลป์ และโกวิท วงศ์สุรวัฒน์ (บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2526

ณัฐพล ใจจริง. “การก่อสร้าง ๒๔๗๕” : ผันจริงของนักอุดมคติ ‘น้ำเงินแท้’” ใน *ศิลปวัฒนธรรม*. 27,2 (ธันวาคม 2548), หน้า 78-117

ณัฐพล ใจจริง “ภูมิทัศน์ของ ‘การปฏิวัติ’ ในประวัติศาสตร์การเมืองไทย” ปาฐกถาจำลอง ดาวเรือง ณ วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม วันที่ 22 มิถุนายน 2554 [ระบบออนไลน์].แหล่งที่มา

http://www.copag.msu.ac.th/copag/index.php?option=com_content&view=article&id=72
(24 มิถุนายน 2555)

แถมสุข นุ่มนนท์. “ข้อคิดบางประการเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475” ใน *การเมืองและการต่างประเทศในประวัติศาสตร์ไทย*. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2524

แถมสุข นุ่มนนท์. *ละครการเมือง : 24 มิถุนายน 2475*. กรุงเทพฯ : สมาคมประวัติศาสตร์, 2535

ทรงชัย ณ ยะลา. *เศรษฐศาสตร์การเมือง (ภาคพิสดาร) ตอนที่หนึ่ง “วิวัฒนาการด้วยสังคมกึ่งเมืองขึ้น-กึ่งศักดินาของไทย”* พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : นานา, 2524

ทวีศักดิ์ เผือกสม. *เชื้อโรค ร่างกาย และรัฐเวชกรรม : ประวัติศาสตร์การแพทย์สมัยใหม่ในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550

ธนาพล อิวสกุล “70 ปี 24 มิถุนา : ความหลงลืมทางประวัติศาสตร์” *กรุงเทพธุรกิจ* วันที่ 24 มิถุนายน 2545

ธวัชชัย จิตระวัง. “แบบเรียน ‘หน้าที่พลเมืองและจริยธรรม’ ระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษากับการกล่อมเกลாதองสังคม ระหว่างปี พ.ศ. 2475-2521” วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2543

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. *การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ของสยาม : พรหมแดนแห่งความรู้*. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2525

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. “ประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาของการเปลี่ยนระบอบการปกครองสยามระหว่าง พ.ศ. 2470-2480” วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. “พลังของแนวคิดชาติ-ชาตินิยมกับการเมืองไทยในสมัยแรกเริ่มของรัฐธรรมนูญ” ใน *รัฐศาสตร์สาร*. 21, 3 (2542) , หน้า 1 – 104

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. *ความคิด ความรู้และอำนาจการเมืองในการปฏิวัติสยาม 2475*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ฟาเดียวกัณ, 2546

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. **กรณี ร.7 ทรงสละราชสมบัติ : การตีความและการสานต่อความหมายทางการเมือง**. กรุงเทพฯ : คบไฟ, 2549

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. **การปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475**. พิมพ์ครั้งที่ 5 (ฉบับแก้ไขและปรับปรุงครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ : ฟาเดียวกัน, 2553

นิธิ เอียวศรีวงศ์. **ชาติไทย, เมืองไทย, แบบเรียนและอนุสาวรีย์ : ว่าด้วยวัฒนธรรม, รัฐ และรูปการจินตนาการ**. กรุงเทพฯ : มติชน, 2538

นิธิ เอียวศรีวงศ์. **ประวัติศาสตร์แห่งชาติ “ซ่อม” ฉบับเก่า “สร้าง” ฉบับใหม่**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : กองทุนเผยแพร่ความรู้สู่สาธารณะ, 2551

บัทสัน, เบเนจามิน เอ. **อวสานสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในสยาม**. กาญจน์ ละอองศรี และยุพา ชุมจันทร์ (บรรณาธิการแปล). กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2543

ประจักษ์ ก้องกีรติ. “24 มิถุนาฯ ในขบวนการ 14 ตุลาฯ: การเมืองและอำนาจของประวัติศาสตร์” **วารสารสถาบันพระปกเกล้า**. 2,2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2547), หน้า 47-75

ปวีณา วังมี. “รัฐไทยกับการกล่อมเกลากฎหมายการเมืองผ่านแบบเรียนในช่วง พ.ศ. 2475-2487” **วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**, 2543

ปรีดี พนมยงค์. **ความเป็นอนิจจังของสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์นิติเวช, 2513

มาลินี คุ่มสุภา. **อนุสาวรีย์ประชาธิปไตยกับความหมายที่มองไม่เห็น**. กรุงเทพฯ : วิชาษา, 2548

ยาตาเบ, ยาสุกิ. **บันทึกของทูตญี่ปุ่นผู้เห็นเหตุการณ์ปฏิวัติ 2475 : การปฏิวัติและการเปลี่ยนแปลงในประเทศไทย**. แปลโดย เอิชิ มูราชิม่า, นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. กรุงเทพฯ : มติชน, 2550

ระลึก ธาณี. **วิวัฒนาการในการจัดการศึกษาภาคบังคับของไทย : พ.ศ. 2475-2503**. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2527

รังสิมา ไชยลังการ. “แนวความคิดเรื่องหน้าที่พลเมืองในแบบเรียนประถมศึกษา (พ.ศ. 2435-2533)”

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539

ลักขณา ปันวิชัย. “อุดมการณ์รัฐของประเทศไทยในแบบเรียนชั้นประถมศึกษา พ.ศ. 2464-2533 ; ไม่มี ‘ชาติของประชาชนไทย’ ในแบบเรียน” ใน **รัฐศาสตร์สาร**. 21,3 (2542) , หน้า 105 – 173

วรเจตน์ ภาคีรัตน์. “การปฏิวัติสยาม 2475 (ชั่วคราว) ? : พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์และอำนาจตุลาการหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง” **ฟาเดียวกัน**. 8, 2 (ตุลาคม - ธันวาคม 2553), หน้า 69 - 77

วารินทร์ ผาสุก. “การจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาในประเทศไทย ตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง
พุทธศักราช 2475 ถึง พุทธศักราช 2488” วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต
(ประถมศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539

วิจิตรวาทการ, หลวง. **การเมืองการปกครองของกรุงสยาม**. พระนคร โรงพิมพ์ไทยใหม่, 2475

ศักดิ์นา ฉัตรกุล ณ อยุธยา. **ชีวิต แนวคิด และการต่อสู้ของ "นรินทร์กสิง" หรือ นรินทร์ ภาสิต คน
ขวางโลก**. พิมพ์ครั้งที่ 3 (แก้ไขเพิ่มเติม). กรุงเทพฯ : มติชน, 2541

ศิริตม์ คล้ามไพบูลย์. **แรงงานวิจารณ์เจ้า : ประวัติศาสตร์ราษฎรผู้หาญกล้า ทำสมบูรณาญาสิทธิ
ไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 2 (ปรับปรุงใหม่). กรุงเทพฯ : มติชน, 2547

สนธิ เตชานันท์ (รวบรวม). **แผนพัฒนาการเมืองไปสู่การปกครองระบอบ "ประชาธิปไตย" ตามแนว
พระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2469-2475)**. พิมพ์ครั้งที่ 4.
กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า, 2545

สมเกียรติ วันทะนะ. “เมืองไทยยุคใหม่ : สัมพันธภาพระหว่างรัฐกับประวัติศาสตร์สำนึก” ใน **อยู่เมืองไทย
: รวมบทความทางสังคมการเมือง เพื่อเป็นเกียรติแด่ ศาสตราจารย์ เสน่ห์ จามริก ใน
โอกาสอายุครบ 60 ปี**. สมบัติ จันทรวงศ์ และชัยวัฒน์สถาานันท์ (บรรณาธิการ). (กรุงเทพฯ :
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2530)

สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล. **ประวัติศาสตร์ที่เพิ่งสร้าง : รวมบทความเกี่ยวกับกรณี 14 ตุลา และ 6 ตุลา**.
กรุงเทพฯ : 6 ตุลาจำลอง, 2544

สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล. “บันทึกของ เคนเนธ แลนด์อน เกี่ยวกับกรณีสวรรคตและข่าวลือเองแผนการใหญ่
ของพี่น้องปราโมช”. ใน **ฟ้าเดียวกัน**. 7,3 (กรกฎาคม-กันยายน 2552) , หน้า 74-83

สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล. “24 มิถุนา: การตีความ 4 แบบ” [ระบบออนไลน์] แหล่งที่มา
<http://www.thaingo.org/writer/view.php?id=803> (24 มิถุนายน 2555)

สมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย. **เบื้องแรกประชาธิปไตย : บันทึกความทรงจำของผู้อยู่ในเหตุการณ์
สมัย พ.ศ. 2475-2500**. กรุงเทพฯ : สมาคมฯ, 2516

สุธี ประศาสน์เศรษฐ. “ทุนนิยมโดยรัฐในประเทศไทย ค.ศ. 1932-1959” ใน **วิวัฒนาการทุนนิยมไทย**.
ฉัตรทิพย์ นาถสุภา(บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ : ฝ่ายวิชาการ คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2523

สุนทรี่ อาสะวีย์. “ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำครั้งใหญ่และผลกระทบที่มีต่อชาวนาสยามในทศวรรษ 2470” ใน
วารสารธรรมศาสตร์. 11, 3 (กันยายน 2536) , หน้า 71-110

เสกสรรค์ ประเสริฐกุล. “ความจำเป็นทางประวัติศาสตร์ของการเคลื่อนไหว 24 มิถุนายน 2475” ใน
วารสารธรรมศาสตร์. 11,2 (มิถุนายน 2526) , หน้า 62-68

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. *การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นผู้นำไทยตั้งแต่รัชกาลที่ 4 - พ.ศ. 2475*.

กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538

อรัญ พรหมชมพู [นามแฝง]. *ไทยกึ่งเมืองขึ้น*. กรุงเทพฯ : อุดมธรรม, 2493

อัจฉราพร กมุทพิสัย. *ปัญหาภายในสังคมไทยก่อนการปฏิวัติ 2475 : ภาพสะท้อนจากงานเขียนทาง*

หนังสือพิมพ์. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2532

แอนเดอร์สัน, เบเนดิกต์ อาร์. โอ จี. “ศึกษารัฐไทย: วิพากษ์ไทยศึกษา”. ใน *ฟ้าเดียวกัน*. 1:3 (กรกฎาคม-กันยายน, 2546), หน้า 88-139

Barmé, Scott *Woman, Man, Bangkok: Love, Sex, and Popular culture in Thailand* Lanham:

Rowman & Littlefield, 2002

Batson, Benjamin A. (compiled and edited). *Siam's political future : documents from the end of the absolute monarchy*. New York : Department of Asian Studies Cornell University, 1974

Chaiyan Rajchagool. *The Rise and fall of the Thai absolute monarchy : foundations of the modern Thai state from feudalism to peripheral capitalism*. Bangkok : White Lotus, 1994.

Copeland, Matthew. “Contested Nationalism and the 1932 Overthrow of the Absolute Monarchy in Siam” Ph.D. Dissertation, Australian National University, 1993

Hewison, Kevin. *Bankers and bureaucrats : capital and the role of the state in Thailand*.

New Haven, Conn. : Yale University Southeast Asia Studies, Yale Center for International and Area Studies, 1989.

Kullada Kesboonchoo Mead. *The Rise and decline of Thai absolutism*. London ; New York : Routledge Curzon, 2004

Landon, Kenneth P. *Siam in transition : a brief survey of cultural trends in the five years since the revolution of 1932*. New York : Greenwood Press, 1939

Nakharin Mektrairat. “A Cultural Explanation of the 1932 Political Change in Siam : Power of Narration and National Identity in Thai Politics” Ph.D Thesis Submitted to the Graduate School of Asia -Pacific Studies, Waseda University , 2004.

Riggs, Fred W. *Thailand: The Modernization of a Bureaucratic Polity*. Honolulu, Hawaii: East-West Center Press, 1966.

Suehiro, Akira. *Capital Accumulation in Thailand 1855-1985* .Tokyo: Centre for East Asian Cultural Studies, 1989.

Sungsidh Piriyaarangsarn. *Thai bureaucratic capitalism, 1932-1960*. Bangkok : Social Research Institute, Chulalongkorn University, 1983.

Suthy Prasartset. *State Capitalism in the Development Process, Thailand 1932-1959*. Tokyo : Institute of Developing Economies, 1979

Thawatt Mokarapong. *History of the Thai revolution : a study in political behavior*. Bangkok : Watana Panich, 1972